

Radiotelevizija Zagreb i društveno-kulturna povijest televizije u Hrvatskoj 1980-ih

Baković, Rahela

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:890546>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-09**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET

RAHELA BAKOVIĆ

**RADIOTELEVIZIJA ZAGREB I DRUŠTVENO-KULTURNA POVIJEST
TELEVIZIJE U HRVATSKOJ 1980-IH**

Diplomski rad

Pula, 2023.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET

RAHELA BAKOVIĆ

**RADIOTELEVIZIJA ZAGREB I DRUŠTVENO-KULTURNA POVIJEST
TELEVIZIJE U HRVATSKOJ 1980-IH**

Diplomski rad

JMBAG: 0303070118, redoviti student

Studijski smjer: diplomski studij povijesti

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: prof. dr. sc. Igor Duda

Pula, rujan 2023.



IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Rahela Baković, kandidat za magistra povijesti, ovime izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli 26. rujna 2023.

Student

Rahela Baković



IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Rahela Baković, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod naslovom Radiotelevizija Zagreb i društveno-kulturna povijest televizije u Hrvatskoj 1980-ih koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli 26. rujna 2023.

Potpis

Rahela Baković

Sadržaj

UVOD	6
1. Hrvatsko društvo i kultura 1980-ih	8
2. Razvoj RTZ-a	14
2.1. Od početka do 1980-ih	14
2.2. 1980-e	20
3. TV program i <i>Studio</i> 1980-ih.....	25
4. Veliki projekti	36
4.1. Zimske olimpijske igre u Sarajevu 1984.	36
4.2. Univerzijada u Zagrebu 1987.	38
4.3. Eurovizija u Zagrebu 1990.....	43
5. Najpopularnije domaće dramske serije.....	47
6. Strani program.....	53
7. Kritika.....	61
ZAKLJUČAK.....	65
BIBLIOGRAFIJA.....	68
Izvori.....	68
Literatura	68
Internetski izvori	72
Popis priloga.....	74
SAŽETAK	74
ABSTRACT	76

UVOD

Televizija je u prošlom stoljeću postala sastavni dio većine kućanstava u Hrvatskoj. Razvoj televizije, a tako i televizijskog programa u Hrvatskoj se može pratiti od 1956. kada Radiotelevizija Zagreb (RTZ), današnja Hrvatska radiotelevizija (HRT), počinje s emitiranjem. Kako je rastao broj kućanstava s televizorima rasla je i potražnja za televizijskim programima, te 1972. započinje stalno emitiranje Drugog programa. Tehnološka dostignuća tijekom šezdesetih i sedamdesetih donose niz novih značajki kao što su slika u boji i daljinski upravljač. Radiotelevizija Zagreb se razvijala i dalje u osamdesetima, kao dio Jugoslavenske radiotelevizije (JRT), program se neprekidno popunjavao i obogaćivao i domaćim i stranim sadržajima. Osamdesete su za televiziju, ali i cjelokupnu popularnu kulturu u Jugoslaviji, označile početak masovnih medija kakve poznajemo i danas.

Tema ovog diplomskog rada je analiza i praćenje televizijskog programa RTZ-a tijekom 1980-ih i njegov utjecaj na hrvatsko društvo u tom vremenu. Koja je uloga televizije kao sve većeg i bitnijeg medija u potrošačkoj i popularnoj kulturi, kako televizija kao informativni i zabavni medij utječe na publiku. Relevantnih naslova o jugoslavenskoj popularnoj kulturi ima popriličan broj i oni će biti sastavni dio teorijskog dijela ovog rada, ali i potporni dio istraživačkog dijela. Istraživački dio temeljit će se na analizi programa u časopisu *Studio*, tjedniku za televiziju, radio, film, glazbu i kazalište koji je izdavala novinska kuća Vjesnik. U *Studiju*, osim tjednog programa za televiziju i radio, izlazili su mnogi prilozi o filmovima, serijama, koncertima i slično, zatim intervjui s glumcima, glazbenicima, urednicima, redateljima, itd., koji mogu poslužiti kao izvor za poznavanje tadašnje popularne kulture. Koristeći brojeve od 1980. do 1989. pratit će se promjene programa (obrazovni, informativni, glazbeni, dječji, zabavni program), mijenjanje trendova tijekom desetljeća koje je obilježilo povijest Jugoslavije u političkom, društvenom, kulturnom i gospodarskom smislu nakon smrti Josipa Broza Tita do ulaska u predratno doba (završavamo s 1989. godinom). Analize će biti popraćene relevantnom literaturom i uklopljene u cjeline.

Ovaj diplomski rad će započeti kratkim pregledom hrvatskog društva tijekom 1980-ih, što će uključivati najvažnija politička i gospodarska zbivanja, ali i popularnu kulturu. Nepovoljno gospodarsko stanje, inflacija te veliki kontrast u usporedbi s na prošlim desetljećem obilježili su osamdesete, međutim razvoj novih tehnologija,

proširivanje tematike programa, posebno u smislu više sadržaja za mlade i više stranog sadržaja također su značajke ovog desetljeća.

Kratak pregled povijesti Radiotelevizije Zagreb dat će nam uvod u 1980-e i koja su tehnička dostignuća i kulturne promjene obilježile ovo desetljeće. Radiotelevizija Zagreb je počela emitiranje 1956., a njezin program se mijenjao kroz godine kako bi išao u korak s vremenom i zahtjevima sve veće publike. Tehnička dostignuća omogućila su niz značajki koje su gledanje televizije smjestile u jednu od središnjih aktivnosti opuštanja nakon posla, praćenja sportskih događanja, političkih zbivanja i vijesti. Razvoj tehnologije omogućio je sve većem broju obitelji praćenje događanja iz udobnosti vlastitog doma.

Televizijski program može se podijeliti na nekoliko različitih načina. Osnovna podjela prema vremenu dijeli ga na jutarnji, dnevni, poslijepodnevni, večernji i kasnovečernji. Prisutna je i podjela prema sadržaju na obrazovni, informativni, zabavni, glazbeni i dječji program. Ove dvije podjele se međusobno isprepliću i nadopunjuju, ovisno o potencijalnim gledateljima koji u danom vremenu gledaju televiziju. Uz televizijski program bitna stavka je svakako časopis *Studio* koji je čitateljima donosio tjedni raspored popraćen nizom članaka o trenutnim događanjima i važnim osobama u popularnoj kulturi.

Radiotelevizija Zagreb je 1980-ih sudjelovala u nizu velikih projekata kao što su Zimske olimpijske igre u Sarajevu te Univerzijada i Eurovizija u Zagrebu. Ovakvi veliki projekti su predstavljali izazov za RTZ, ali i dali priliku za poboljšanje i uspjeh. Međutim, veliki projekti prenose se uživo, a većina programa je ipak snimljena ranije. Tako dolazimo do sljedeća dva poglavlja ovog rada, a to su domaće dramske serije i strani program. Serije, bile one domaće ili strane, privlače mnogo različitih gledatelja. Tijekom 1980-ih emitirane su neke od najboljih domaćih serija kao što su *Smogovci*, *Velo Misto* i *Jelenko*, a od stranih *Dinastija*, *Poroci* *Miamija* i *Mala kuća u preriji*.

Osamdesete godine prošlog stoljeća dinamično su razdoblje koje je na samom početku obilježeno smrću Josipa Broza Tita, a pred njegov kraj se nadziru prve netrpeljivosti i začetak rata. Međutim, osamdesete su i razdoblje novih modnih trendova, eksperimentiranja u glazbi te stranih i domaćih serija i filmova čije se reprize još i danas gledaju.

1. Hrvatsko društvo i kultura 1980-ih

Društvo i kultura dvije su riječi koje se mogu čuti gotovo svakodnevno, rasprave o tome kakvo je društvo danas, a kakvo je bilo prije dvadeset ili trideset godina su učestale. Međutim, definicije se u znanstvenom smislu razlikuju od kolokvijalne upotrebe ovih riječi. Kultura se može definirati na nekoliko načina, u nekoliko različitih kategorija. U ovaj rad najbolje se uklapa socijalna definicija kulture prema kojoj je ona „opis posebnog načina života u kojem se određena značenja i vrijednosti ne izražavaju samo u umjetnosti i mišljenju, nego i u institucijama i svakodnevnom ponašanju“.¹ Definicija društva vezana je uz kulturu, samim time što je društvo vezano uz kulturu. Društvo je skupina ljudi koji imaju zajedničke interese, ali i različitosti, na osnovama međusobne komunikacije i sukoba oko materijalnih i simboličnih dobara izgrađuju se pravila koja su temeljena na zajedničkim interesima i uvjerenjima.² Društvo i kultura se mijenjaju kroz vrijeme, ne linearno prema boljemu ili goremu, već određeno specifičnim setom okolnosti napreduju, stagniraju ili nazaduju. Hrvatsko društvo i kultura također prate ovakav razvoj te se kroz stoljeća postojanja mijenjaju i prilagođavaju situaciji u kojoj se nalaze.

Popularna kultura razlikuje se od visoke kulture time što nije ekskluzivna; predmeti, tekstovi i prakse, da bi se mogle karakterizirati kao „popularne“, trebaju se svidjeti što većem broju ljudi.³ Prema teoriji frankfurtske škole radnik postaje sve otuđeniji od proizvoda te je primoran na potrošnju u slobodno vrijeme, čime se popularna kultura prilagođava proizvodnji. Visoka kultura nasuprot tome, iako elitistička, naglašava težnju tome kako ne treba sve pretvoriti u potrošnu robu.⁴ Filmovi, serije, glazba, popularni tisak, tzv. „šund“ literatura, spadaju pod okrilje popularne kulture te su nerijetko gledani s visoka od onih koji sudjeluju u visokoj kulturi. U biti, popularna i visoka kultura su suprotnosti, popularnu kulturu ljudi proizvode sami za sebe, dok visoka kultura nastaje sasvim drugačije.⁵ Popularna kultura većinom se dijeli

¹ Williams, Raymond. „Analiza kulture.“ *Politika teorije: zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, ur. Dean Duda, Zagreb, Disput, 2006., 35-59., 36.

² društvo. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 6. 2. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16328>>.

³ Duda, Dean. „Socijalistička popularna kultura kao (ambivalentna) modernost.“ *Socijalizam i modernost: umjetnost, kultura, politika 1950.-1974.*, ur. Kolešnik Ljiljana, Zagreb, MSU i IPU, 2012., 287.-317., 289.

⁴ Easthope, Anthony. „Visoka kultura/popularna kultura: Srce tame i Tarzan među majmunima.“ *Politika teorije: zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, ur. Dean Duda, Zagreb, Disput, 2006., 221-245., 224.

⁵ Duda, Dean. „Socijalistička popularna kultura kao (ambivalentna) modernost.“, 288.

preko masovnih medija, časopisa, novina, televizije, radija i uvjetovana je time što slušatelj, čitatelj ili gledatelj želi konzumirati. S popularnom su kulturom povezani potrošačka kultura i potrošačko društvo. Potrošačka kultura, ponekad nazvana i konzumerizam, stavlja fokus na ekonomiju kulturnih dobara, principe tržišne opskrbe i potražnje, masovnu proizvodnju koja može parirati sve većoj potražnji.⁶ Potrošačko društvo zahtijeva masovnu proizvodnju i veći izbor u ponudi proizvoda koji potiču potrošnju. Uspostavom radnog tjedna u drugoj polovici dvadesetog stoljeća otvaraju se vrata određenom slobodnom vremenu koje se trebalo nekako popuniti. U velegradovima su potrebni sadržaji koji će zaokupiti stanovništvo i potaknuti na potrošnju, na primjer samoposluge, robne kuće, gostionice, restorani, kafići za svakodnevnu potrošnju, a hoteli, turistička naselja i slični sadržaji za godišnje odmore. Kod kuće je također trebalo popuniti vrijeme te su novine, časopisi o modi, glazbi, „žuti tisak“, filmovi, serije i zabavne emisije, bili neizostavan dio slobodnog vremena.⁷

Razdoblje posljednja tri desetljeća socijalizma u Hrvatskoj obilježilo je sve jači prodor zapadnjačke popularne kulture. Već u 1960-ima se raspravlja o prodoru popularne kulture Zapada u jugoslavenski prostor, a do 1980-ih tekstovi, analize i kritike o popularnoj kulturi i njezinim pojedinim elementima, česte su teme rasprava jugoslavenskih intelektualaca.⁸ Problematika masovne kulture u socijalizmu poprima tradicionalne oblike razmišljanja kod intelektualaca koji na nju gledaju s visoka, pomalo elitistički. Približavanje kulture masama i približavanje masa kulturi nerazrješivi je problem koji dovodi mnoge jugoslavenske intelektualce u brigu zbog toga što prvo odvođa kulturu u „šund“, a drugo se pokazalo neostvarivim.⁹ Naravno, popularna kultura i njezina problematika u socijalističkom kontekstu vezana je uz jugoslavensku kulturnu politiku, koja se tijekom tri desetljeća nije promijenila zbog toga što se njezini ciljevi nisu mogli ostvariti u prijašnjem razdoblju. Ciljevi kulturne politike sredinom 1970-ih preformulirani su i predstavljeni kao novi. Približavanje kulturnog stvaralaštva radnicima, koji su u kapitalizmu potpuno otuđeni od proizvođača, i lokalnim

⁶ Featherstone, Mike. *Consumer culture and postmodernism*, Sage publications, London, 2007. 66.

⁷ Duda, Igor, *Pronađeno blagostanje: svakodnevni život i potrošačka kultura u Hrvatskoj 1970-ih i 1980-ih*, Srednja Europa, Zagreb, 2010., 36.

⁸ Kolanović, Maša. *Udarnik! Buntovnik? Potrošač...*, Naknada Ljevak, Zagreb, 2011., 101-103.

⁹ Isto, 132.

zajednicama cilj je koji postoji od poslijeratnih godina, međutim tada se govorilo o davanju kulture radnom narodu.¹⁰

Najpoznatiji elementi masovne kulture zasigurno su glazba, film (televizija) i „šund“ literatura. Krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih u Hrvatskoj se pojavljuje tzv. „novi val“ koji je zavladao glazbenim svijetom došavši iz SAD-a i Velike Britanije.¹¹ Tijekom ovog razdoblja rock i punk glazba doživljavaju procvat na cijeloj jugoslavenskoj sceni, tako i u Hrvatskoj. Bendovi poput Azre, Psihomodo popa, Parnog valjka, Bijelog dugmeta, Riblje čorbe, Plavog orkestra obilježili su glazbenu scenu i pomicali granice dozvoljenog. Ponajviše problema rockerima predstavljala je cenzura koju su nerijetko nametale same diskografske kuće, ne želeći imati problema s vlastima, ali i potencijalnim financijskim gubicima s obzirom na to da se određena pjesma mogla smatrati nepodobnom u političkom i/ili moralnom smislu. Tekstovi grupa Azre, Riblje čorbe i Haustora bili su teme više rasprava partijskih foruma na početku pa čak i sredinom osamdesetih.¹² Rock nije samo mijenjao glazbene ukuse stanovnika Jugoslavije, već je utjecao na cijeli niz svakodnevnih aspekata. Rock se može kategorizirati kao prava supkultura koja je utjecala na odijevanje, odnos prema seksualnosti, politička razmišljanja, a svoj vrhunac je doživjela u sedamdesetima i osamdesetima.¹³ Rock i punk samo su jedna grana glazbe koja je u osamdesetima bila popularna, narodna i zabavna glazba bile su popularne još od prije i činilo se kako ovakve vrste glazbe pronalaze najveću publiku. Pop grupe poput Novih fosila, Srebrnih krila, Denis & Denis i Magazina neke su od najpopularnijih skupina u Hrvatskoj. Zabavna glazba prednjačila je popularnošću, iako već tijekom sedamdesetih festivali zabavne glazbe, koji su bili iznimno popularni tijekom šezdesetih, upadaju u krizu. Ta kriza ne posustaje niti ulaskom u osamdesete kada se sve manje prenose festivali na televiziji. *Studio* prenosi prijedlog programa RTZ-a 1980. kada se raspravlja hoće li se uopće prenositi festivali, a obrazloženje je kako sve manja kvaliteta i pad gledanosti iz godine u godinu označava smanjenje interesa pa zašto bi se onda prenosili festivali koji ne zanimaju gledatelje.¹⁴ Uživo se festivali ionako ne prenose kasnih

¹⁰ Janjetović, Zoran, *Od internacionale do komercijale: popularna kultura u Jugoslaviji 1945.-1991.*, Altera, Beograd, 2011., 51.

¹¹ Prica, Ines. "Novi val" kao anticipacija krize." *Etnološka tribina* 20, br. 13 (1990): 23-31. <https://hrcak.srce.hr/80623>, 23.

¹² Janjetović, 158-160.

¹³ Isto, 170.

¹⁴ „Ukida li televizija festivale!?", *Studio*, br. 825., 10.

sedamdesetih, već snimke samo finalnih večeri. Festival jugoslavenske zabavne glazbe u Opatiji je pomalo iznimka, ne samo zbog toga što na festival dolaze glazbenici iz cijele zemlje i svih žanrova, ali i zbog izbora za pjesmu Eurovizije kojom se Jugoslavija pokušavala približiti Zapadu.¹⁵ Međutim o Euroviziji će biti više u poglavlju „Veliki projekti“.

Jugoslavenska filmska industrija je na početku osamdesetih doživjela svojevrsan preporod. Usred krize koja je obuhvatila zemlju, Titove smrti, inflacije, gospodarskih i ekonomskih poteškoća, ali i postupnog zaoštavanja odnosa između republika koje će dovesti do raspada Jugoslavije samo deset godina kasnije, filmska industrija doživljava povratak kojim nove generacije ponovno zahvaćaju interes publike.¹⁶ U ovom razdoblju filmovi odgovaraju na stanje u državi, kritiziraju i raspravljaju o svakidašnjem, ali i revidiraju jugoslavensku prošlost koja je slavljena u poslijeratnim filmovima. Kinematografija je osamdesetih bila orijentirana prema komercijalnom pa je samim time bilo važno znati što domaću publiku najviše interesira. Komedije o suvremenom životu bile su daleko najpopularnije, što pokazuju obaranja rekorda gledanosti i financijski uspjesi filmova poput „Ko to tamo peva“ iz 1980., „Maratonci trče počasni krug“ iz 1982. i „Tesna koža“ iz 1983. godine.¹⁷

„Šund“ literatura poput krimića i ljubića služi publici kao bijeg iz svakodnevnice, bijeg u daleke krajeve, u budućnost ili prošlost sa skoro uvijek garantiranim sretnim završetkom. Komercijalizam koji je postao nužan za opstanak izdavačkih kuća pridonio je tome da se ovakvi romani sve više i više kupuju, ali postojao je problem u nedostatku domaćih pisaca pa su se izdavačke kuće često morale oslanjati na inozemne autore. Prema istraživanju publike koje je proveo „Vjesnik“, ljubavne romane su najviše čitale žene u dobi od petnaest do trideset godina (32,4%) i do šezdeset godina (46,6%), a najviše ih je imalo započetu ili završenu srednju školu (56,6%). Vestern romane su uglavnom čitali muškarci u dobi od petnaest do trideset godina (60%) te je većina također imala započetu ili završenu srednju školu (57,3%).¹⁸ Osim lakih romana, koji su čitateljima služili za relaksaciju i bijeg od stvarnog života, na tjednoj bazi se čitao i tzv. „žuti“ tisak. Hrvatska publika je bila poprilično zainteresirana za različite zabavne

¹⁵ Janjetović, 133.

¹⁶ Goulding, Daniel J., *Jugoslavensko filmsko iskustvo, 1945.-2001.*, Tridvajedan, Zagreb, 2004., 150-151.

¹⁷ Isto, 152., 154-155.

¹⁸ Janjetović, 247.-248.

listove poput *Sportskih novosti*, *Svijeta*, *Studija* i *Vikenda*. Dok su neki od ovih listova imali poprilično podijeljenu publiku (Sportske novosti 91,9% muške, a Svijet 94,6% ženske publike), drugima je bila više ujednačena (*Studio* omjer 36:64% muške naspram ženske publike), većini listova je najbrojnija publika bila ona sa započetom ili završenom srednjom školom (oko 50%).¹⁹

Kako bi odgovarajući životni standard bio dostupan hrvatskom društvu u osamdesetima, Hrvatska se morala modernizirati. Tijekom 1950-ih i 1960-ih ubrzana modernizacija nije sporna, u to vrijeme se osniva većina časopisa koje stanovništvo čita i u osamdesetima, započinju s emitiranjem nove radio stanice i eksperimentira se s televizijskim programom. To je i zlatno doba glazbenih i filmskih festivala, tada se počinje stvarati i turistička industrija na jadranskoj obali kako za jugoslavensko stanovništvo, tako i za inozemne turiste.²⁰ Ovo otvaranje prema zapadu nakon 1948. uvelike će utjecati na jugoslavensku popularnu kulturu, učinit će Jugoslaviju jedinstvenim slučajem miješanja zapadnjačke kulture i socijalizma. Stvaranje potrošačkog društva bila je posljedica modernizacije i otvaranja prema Zapadu i amerikanizacije, tako se Jugoslavija približila kapitalističkom načinu života koliko je to bilo moguće u jednoj socijalističkoj državi.²¹

Potrošačka kultura i društvo nastavili su se razvijati kroz tri desetljeća socijalizma u Hrvatskoj te se u osamdesetima nalaze u složenoj gospodarskoj i političkoj situaciji. Zbog jugoslavenskog privrednog čuda pedesetih i šezdesetih, društvo u sedamdesetima i osamdesetima se okrenulo materijalizmu i konzumerizmu, pogotovo kada su u pitanju električna oprema, automobili, najnovija moda te odmori izvan države. Međutim, osamdesete su obilježile kriza, nestašice i inflacija, a raspravljalo se o nazadovanju ili napretku društva s obzirom na napredovanje u potrošnji.²² Rasprave u partijskom okruženju nisu mogle osamdesetih zaustaviti sve veći utjecaj Zapada, sve jači potrošački mentalitet, a sva upozorenja Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske o dekadenciji medija i njihovom poticanju na potrošnju nisu našla plodno tlo. Dok je SKH raspravljao o potrošačkom društvu, ono

¹⁹ Isto, 260.

²⁰ Duda, Igor, *U potrazi za blagostanjem: o povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih*, Srednja Europa, Zagreb, 2005., 54-55.

²¹ Buhin, Anita, „Jugoslavenska popularna kultura između zabave i ideologije.“ *Stvaranje socijalističkog čovjeka*, ur. Igor Duda, Srednja Europa, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zagreb – Pula, 2017., 221-244., 222-223.

²² Duda, *Pronađeno blagostanje*, 87.

se svakodnevno razvijalo, a domaće hrvatske i jugoslavenske tvrtke sklapale su ugovore s inozemnim tvrtkama tako da su stanovnici mogli u Jugoslaviji kupiti neke od svjetski poznatih proizvoda, kao na primjer Nestle, Levi's, Nivea, Old Spice, Nike, Adidas, Converse, Pepsi i Coca-Cola.²³ Kritike kako društvo upada u snobovski mentalitet, malograđanstvo, elitizam i nasjeda na blještavilo ambalaže proizvoda nisu urodile plodom, a društvo se nastavilo kretati u smjeru potrošnje, od modnih izričaja do interijera sve je trebalo biti po posljednjoj modi. Na televiziji su se mogle pratiti serije poput Dinastije i Poroka Miamijska, Jugoslavija je prvi puta pobijedila na Euroviziji, što je čista suprotnost krizi u kojoj je zemlja od početka osamdesetih. Nakon Titove smrti gospodarsko i političko stanje u državi se pogoršava, nestašice proizvoda pogotovo na početku osamdesetih, a inflacija u drugoj polovici, odaju stvarnu sliku stanja Jugoslavije. Poklapanjem problema političkog režima s problemima u ekonomskoj sferi došlo je do svojevrstne paralize sustava koji nije mogao naći nova i učinkovita rješenja te je kriza brzo prešla na sve aspekte života.²⁴ Društvo čiji je životni standard dosegao tijekom prijašnjih desetljeća neostvarive visine našlo se u vrlo složenoj situaciji između potrošnje, kapitalizma, krize i socijalizma.

²³ Isto, 106-108.

²⁴ Isto, 29-30.

2. Razvoj RTZ-a

2.1. Od početka do 1980-ih

Prije samog osnivanja i početka emitiranja televizijskog programa trebalo je steći uvjete koji to omogućuju. Osim potrebnih zakonskih i političkih uvjeta, tu su bili i financijski, ali i mogućnost za nabavku televizijskih prijemnika i plaćanje pretplate. Prvi ozbiljni razgovori o uvođenju televizije u Jugoslaviji odvijali su se na zasjedanju Tehničke komisije Jugoslavenske radiodifuzije koje je održano 11. listopada 1954. u Zagrebu.²⁵ Nakon definiranja glavnih problema, što su bili obrazovanje tehničkog osoblja i nabavka televizijskih prijemnika, trebalo je i koncipirati program. Kako bi se u Zagrebu riješio problem geografske konfiguracije koja nije omogućavala da se na tom području prate inozemni programi, tehnički odjel planirao je putem odašiljača Učka - Sljeme brzinski uvesti primanje programa RAI-ja (Radiotelevisione italiana). Već tijekom 1955. tehnički tim zagrebačkog radija odlazi na Sljeme s posuđenim TV prijemnikom kako bi ispitali mogućnost primanja talijanskog i austrijskog programa.²⁶

Počeci televizije za publiku sežu u 1956. kada je 15. svibnja, na tridesetu obljetnicu Radio Zagreba, emitiran prvi televizijski program, ne samo u Hrvatskoj već u cijeloj Jugoslaviji.²⁷ Kako bi se zainteresiralo što više publike za televiziju, postavljeno je 40 televizijskih prijemnika u izlozima trgovina u Zagrebu, a emitiran je program austrijske televizije.²⁸ Međutim, 3. rujna kada je emitiran prvi domaći program za djelatnike Radio Zagreba i odabrani broj gledatelja, također je iznimno važan. Ovaj program sadržavao je dnevnik, dokumentarni film o televizijskim prijenosima i zabavni dio.²⁹ Ubrzo, 7. rujna iste godine, prvi puta je događaj izravno prenesen gledateljima preko TV odašiljača.³⁰ Generalni direktor Radio Zagreba Ivan Šibl, tehnički tim i direktor radijskog programa Zlatko Sinobad ušli su u pothvat emitiranja uživo za vrijeme otvaranja novih prostora Zagrebačkog velesajma. Ovaj pothvat bio je i prvi izravni prijenos u Hrvatskoj i Jugoslaviji, do tada su se uglavnom prenosili austrijski programi.³¹ Osposobljavanje prijenosa ovisilo je o tehničkim mogućnostima jednako

²⁵ Dubovečak, Vesna. 2021. „Prvih Deset Godina Radiotelevizije Zagreb.“ *Časopis Za Suvremenu Povijest* 53 (3), 1030.

²⁶ Isto, 1031-1032.

²⁷ Matković, Damir, *Televizija igračka našeg stoljeća*, Svjedoci vremena, Zagreb, 1995., 264.

²⁸ Dubovečak, 1033.

²⁹ Isto, 1034.

³⁰ Novak, Božidar, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., 513.

³¹ Isto.

koliko i o znanju djelatnika koji su radili na cijelom projektu. Tehničku podršku pružile su dvije francuske tvrtke koje su besplatno posudile opremu, ali i poslale inženjere koji su pomogli postaviti opremu i osposobiti domaće stručnjake za rukovanje njome. Tada je odašiljač postavljen na Sljemenu u Tomislavovom domu, a televizijski studio je smješten u Jurišićevoj ulici broj 4.³²

Daljnji eksperimentalni program krenuo je dva mjeseca kasnije kada je 29. studenog, na Dan Republike, prvi puta prikazan cjelovečernji domaći program u trajanju od dva sata. Televizijski program sastojao se od najave, tv novosti, glazbene točke "Pjesme naših krajeva" i filma "Dokumenti jednog vremena". S obzirom da TV prijemnici nisu još bili masovno dostupni gledateljima, tijekom emitiranja programa stvarala se gužva pred izlozima trgovina, u kavanama koje su imale TV prijemnike, a gledatelji su čak dolazili i u sam studio u Jurišićevoj. U ovoj eksperimentalnoj fazi domaći program se emitirao nedjeljom, a austrijski i talijanski preko tjedna.³³ Drugi dan program je bio nešto opširniji i sastojao se od TV novosti, filma "Pjesme i plesovi naroda Jugoslavije", dokumentarne emisije "Skok sa svilenom kupolom", slijedio je "Charlie Chaplin u parku" i na posljetku "Oklopnjača Potjemkin".³⁴ S tehničke strane još uvijek je postojao problem s opremom. S obzirom da je francuski odašiljač bio samo na posudbi, trebalo je riješiti i taj problem. Uspostavljanjem dobrih odnosa s američkom tvrtkom RCA uspješno je nabavljen bolji, jači odašiljač koji je postavljen 30. svibnja 1957. godine.³⁵ Naravno problemi su postojali i na financijskoj razini. Trebalo je dobiti potrebnu financijsku potporu za rad televizije, a 18. listopada 1956. upravo se o tome raspravljalo na sjednici Savjeta Radija Zagreb. Savezno izvršno vijeće je sredinom 1956. odlučilo kako će se televizijska mreža koncipirati po jedinstvenom programu sa središtem u Beogradu. S obzirom na ovu odluku centar u Beogradu dobio bi značajno veća sredstva nego centri u Zagrebu i Ljubljani te zbog ove odluke Radio Zagreb odlazi Izvršnom vijeću Sabora i Narodnom odboru Kotara Zagreb u potrazi za dodatnim novčanim sredstvima. Međutim, Izvršno vijeće nije moglo dati punu obećanu svotu, a

³² Matković, 264.

³³ Dubovečak, 1037.

³⁴ Galić, Roman, *Tehnički razvoj radija i televizije u Jugoslaviji 1926.-1986.*, Školska knjiga, Zagreb, 1986., 133.

³⁵Šimunović, Damir, Nikolina Bujić i Siniša Fajt. "Tehnički razvoj javne televizije u Hrvatskoj." *Annual of the Croatian Academy of Engineering* 2019., br. 1 (2019), 409.

u lipnju 1957. Savezno izvršno vijeće promijenilo je svoju odluku i ravnomjerno raspodijelilo financijska sredstva između sva tri centra.³⁶

Osim već spomenutog direktora Ivana Šibla i njegovog pomoćnika Zlatka Sinobada, treba spomenuti i prvog urednika TV dnevnika Josipa Grubišića Čabu te šefa redakcije igranog programa Krešu Novosela te njegove scenariste i redatelje Maria Fanellija i Ivu Ruggierija. Ante Zadrović prvi je glavni urednik TV programa s pomoćnicima Krešom Novoselom i Markom Vojkovićem. Do smjene dolazi u ožujku 1957. kada je na mjesto glavnog urednika TV programa postavljena filmska kritičarka Marija Ritz. U istoj godini televizijskoj ekipi pridružuju se Milka Babović kao urednica sportske redakcije do 1963. i Dušan Štrbac kao direktor televizije.³⁷

Za Radioteleviziju Zagreb 1957. je bila poprilično zaposlena godina, razgovaralo se o uspostavi zajedničkog programa i veze Ljubljana – Zagreb – Beograd, o nabavci TV prijemnika i njihovoj domaćoj proizvodnji, o financijskim sredstvima za bolju opremu i veći studio, međutim planovi da se sve ovo ostvari do 1958. nisu bili sasvim mogući upravo zbog financijskih nedostataka.³⁸ Te godine je RTZ prvi puta prenosio i jedan sportski događaj, što je bila utakmica između Italije i Jugoslavije 12. svibnja na maksimirskom stadionu. Veliki pomak u prijenosu uživo postignut je kada su sredinom 1957. kupljena reportažna kola u Londonu. Pomoću ovih kola ekipa RTZ-a je bila u mogućnosti prenositi više događaja uživo, tako da su neki sportski događaji, ali i kulturni bili prenošeni češće.³⁹ Tijekom 1958. nastavio se rad RTZ-a i konstantno poboljšavanje unatoč novim problemima. Te godine je istekao rok posudbe francuske televizijske opreme pa je u siječnju na nekoliko dana obustavljen program. Međutim, kupnjom nove opreme od američke tvrtke RCA program se mogao nastaviti, ali tijekom ljeta je ponovno obustavljen kako bi se mogla postaviti sva nova oprema, ne samo na Sljemenu već i u Šubićevoj ulici gdje je premješten studio.⁴⁰ Pred kraj 1958., u studenom, televizije Zagreb, Ljubljana i Beograd počinju emitirati zajednički program pod nazivom Jugoslavenska televizija.⁴¹

³⁶ Dubovečak, 1035-1036.

³⁷ Novak, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, 515-516.

³⁸ Dubovečak, 1041.

³⁹ Isto, 1042-1043.

⁴⁰ Isto, 1044-1045.

⁴¹ Matković, 265.

S obzirom na to da je eksperimentalni program Televizije Beograd bio uspješan, politički vrh odlučio je kako će informativni i kulturni program objediniti u jednom centru. Tako se jedino iz televizijskog centra u Beogradu otada emitirao TV dnevnik. Jugoslavenski televizijski program se emitira svakim danom osim petkom, a traje od 20:00 sati do 22:30 srijedom, četvrtkom i subotom te do 23:15 ponedjeljkom. Shema programa svaki dan je otprilike jednaka, program počinje TV dnevnikom, zatim nastavlja s kulturnim, glazbenim ili sportskim sadržajima, filmom i zabavnom emisijom, a završava ponovo TV dnevnikom.⁴² Šezdesete donose nove promjene, televizija postaje sve popularnijom i polako sve dostupnijom širem broju hrvatskih građana.⁴³ Međutim, još uvijek nije masovno dostupna i zajedničko gledanje u kavanama, kulturnim centrima i poduzećima je uobičajeno. Čak se ide kod susjeda ili prijatelja koji su uspjeli kupiti televizijski prijamnik i to ostaje uobičajeno do 1970-ih. Kupovna moć potrošača raste tijekom prve polovice 1960-ih, a tijekom najbrže modernizacije koja je trajala od 1961. do 1965. kupljeno je otprilike polovica televizijskih prijamnika koji su bili u uporabi 1968. Naravno, potrošači nisu kupovali samo televizijske prijamnike, ali važno je naglasiti kako je između 1962. i 1965. broj vlasnika televizijskih prijamnika narastao za pet puta, a do 1968. godine 31,5 posto hrvatskih građana je posjedovalo televizijske prijamnike. U ovaj porast moramo i ubrojiti smanjenje cijena televizijskih prijamnika, s obzirom na to da se 1962. za njega trebalo odvojiti sedam plaća, dok se već 1969. trebalo izdvojiti samo dvije i pol plaće.⁴⁴ Na početku 1960-ih možemo govoriti o "televizijskom ludilu", sve više ljudi želi imati prijemnik kao statusni simbol, televizija polako odlazi iz luksuznog u potrebno. Problem nastaje kada domaća proizvodnja i uvoz televizijskih prijamnika nije mogla držati korak s potražnjom pa nastaju nestašice.⁴⁵

S početkom emitiranja zajedničkog programa završeno je prvo poglavlje RTZ-a i kreće drugo, koje kroz 1960-e obuhvaća centre u Beogradu i Ljubljani, ali i otvaranje novih centara u Skopju, Sarajevu pa i u Titogradu (današnja Podgorica). Svi tv-centri su bili udruženi u Jugoslavensku radioteleviziju (JRT). Tijekom ovog desetljeća Radiotelevizija Zagreb još uvijek samostalno napreduje. Od velikog povećanja pretplatnika, povećanja time i televizijskih prijamnika, ali i novi i zahtjevni zadaci kao

⁴² Vončina, Nikola, *RTV Zagreb 1959.-1964. Prilozi za povijest radija i televizije u Hrvatskoj IV.*, Treći program Hrvatskog radija, Zagreb, 2001., 25-26.

⁴³ Isto, 101.

⁴⁴ Duda, *U potrazi za blagostanjem*, 63., 65.

⁴⁵ Isto, 65.

što je direktno prenošenje svečanosti za Dan ustanka 27. srpnja 1964. godine. Ovaj prijenos je bio iznimno zahtjevan upravo zbog toga što se sve događalo na otoku Visu pa je trebalo prevesti reportažna kola brodom, daljnji problemi su uključivali to što su kola imala tri kamere, a RTZ sredstva za dvije, međutim to je riješeno naknadno. Prijenos je bio uspješan, a na kraju je s Visa prenosilo čak pet kamera.⁴⁶

Jugoslavija se priključila Euroviziji 1961., ali Radiotelevizija Zagreb je već dala svoj doprinos 1960. godine. Međutim, trebalo je još nekoliko godina da se JRT uključi u stalnu razmjenu vijesti Eurovizije. Tijekom niza sastanaka u ožujku i travnju 1967. centar Zagreb je izabran od strane Programskog odbora JRT-a kao punkt za prijem eurovizijskih vijesti.⁴⁷ Nakon što su tehnički uvjeti zadovoljeni tijekom svibnja i lipnja, u srpnju iste godine održan je sastanak s Tehničkim centrom Union Européenne de Radio-Télévision (UER) iz Bruxellesa⁴⁸ i Programskim centrom iz Ženeve, uz predstavnike Zajednice jugoslavenskih pošta, telegrafa i telefona (ZJPPT), gdje je Zagreb i prihvaćen kao centar te je razmjena eurovizijskih vijesti mogla početi.⁴⁹

Neka od važnih imena već su spomenuta, međutim tijekom 1960-ih i 1970-ih dosta novih lica dolazi na televiziju, a gledateljima su naravno najbitniji spikeri i spikerice koje gledaju svaku večer na svojim malim ekranima. Jedna od poznatijih spikerica bila je Gordana Bonetti, koja je na RTZ-u radila od 1957. godine. Vodila je razne TV emisije, ali i izravne prijenose festivala, priredbi i drugih manifestacija. Upamćena zbog svog profesionalizma i elokvencije, dobila je 1966. nagradu *Ondas* u Barceloni, a od 1977. je u sklopu beogradske revije *Praktična žena* dodjeljivana je nagrada "Gordana Bonetti" za najpopularnije spikerice i voditeljice.⁵⁰ Već spomenuta Milka Babović obilježila je sportsku redakciju od njezinog početka 1957. do 1975. kada prestaje biti urednicom. Kao bivša atletičarka, imala je iznimno prepoznatljiv način komentiranja natjecanja u umjetničkom klizanju, a dobitnica je i mnogih nagrada.⁵¹ Ostajući u sportskom programu, istaknuti sportski komentator, koji je radio na RTZ-u

⁴⁶ Galić, 140-141.

⁴⁷ Isto, 140.

⁴⁸ UER (fran. Union Européenne de Radio-Télévision; EBU (European broadcasting network)) je televizijska mreža koja omogućuje da program jedne zemlje bude dostupan u više drugih zemalja, također je zaslužna za pjevačko natjecanje Euroviziju, koja je kao ideja predstavljena 1956. kao "međunarodni San Remo festival".

<https://www.ebu.ch/about/history#history> (Pristupljeno 16. kolovoza 2022.)

⁴⁹ Galić, 140.

⁵⁰ Novak, Božidar. *Leksikon radija i televizije : [Izdanje u povodu osamdesete godišnjice Hrvatskog Radija i pedesete godišnjice Hrvatske Televizije]*. Zagreb: Masmedia, 2006., 51.

⁵¹ Isto, 29.

od 1965. do umirovljenja 1984. bio je Mladen Delić. Iako je komentirao prvi televizijski sportski prijenos s Maksimira, utakmicu Jugoslavije i Italije 12. svibnja 1957., ponajviše je ostao zapamćen po reakciji na preokret za vrijeme utakmice između Jugoslavije i Bugarske 1983. kada je uzviknuo: "Ljudi moji, je li to moguće?"⁵²

Kako je popularnost televizije kao načina dobivanja informacija, ali i zabave rasla, kako je program postajao sve duži i razvijao se, pojavila se potreba za tjednikom koji će biti isključivo namijenjen televiziji i svemu što ona podrazumijeva. Tako je 3. travnja 1964. prvi puta na tržište stavljen *Studio – ilustrirana revija za televiziju, radio, film i kazalište*. Prvi glavni urednik Studija je Đorđe Zelmanović, koji je i došao do same ideje njegove izrade. *Studio* dakako ne donosi samo tjedni program, već i intervjue s poznatim osobama i druge zabavne rubrike. Prvotna cijena je pedeset starih dinara, a naklada je oko 60 000 brojeva.⁵³ Međutim do 1968. naklada dolazi do 310 000 primjeraka, a list se tiska u boji od listopada iste godine. Kako dolaze novi urednici i prolaze godine, *Studio* se neprestano modernizira i prati trendove sličnih zapadnih tjednika. Broj stranica se postupno povećava, dodaju se nove rubrike, ekskluzivni intervjui iz cijelog svijeta, a TV program se također širi na dvadeset i četiri stranice. Pero Zlatar vodi *Studio* od 1971. do 1973. kada je smijenjen zbog političkih događaja u Hrvatskoj.⁵⁴

Prema kraju 1960-ih nova tehnička postignuća, iako još nedostupna široj publici polako dolaze u Hrvatsku. Tako je pred kraj 1968. prvi put u boji u živo prenošen festival zabavne glazbe iz Opatije. Tada još nije postojala mogućnost prenošenja redovitog programa u boji, tek su 1973. za to stvoreni uvjeti i program se svakodnevno emitira u boji.⁵⁵ Naravno kako bi prijenos u boji imao smisla gledatelji su trebali imati televizijske prijarnike u boji. Iako to nije bila mogućnost većine na početku 1970-ih, već 1975. potrošači čekaju u redu kako bi kupili televizor u boji. Tvrtka Iskra proizvodi televizijske prijarnike u boji i reklamira ih 1978., a već 1979. se reklamira i daljinski upravljač za što veći užitak gledanja televizije.⁵⁶ Drugo dostignuće na početku 1970-ih svakako je Drugi program RTZ-a. Najavljivan već 1969., a eksperimentalno prikazivan od 1972. Drugi program je od 17. veljače 1973. počeo svoje redovito emitiranje.⁵⁷

⁵² Isto, 82-83.

⁵³ Novak, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, 578.

⁵⁴ Isto, 578-579.

⁵⁵ Galić, 140.

⁵⁶ Duda, Igor, *Pronađeno blagostanje*, 183-184.

⁵⁷ Šimunović, Bujić i Fajt, 416.

Tijekom 1970-ih RTZ se osuvremenjuje, iz Šubićeve ulice studio se seli na Fakultet strojarstva i brodogradnje 1975. dok je 1977. dobivena dozvola za gradnju Doma RTZ-a na Prisavlju, a potpisan je i prvi ugovor o gradnji.⁵⁸

Od serija koje su obilježile ovo desetljeće zasigurno je najzapamćenija humoristična serija *Naše malo misto* čija je prva epizoda premijerno prikazana 22. veljače 1970. godine.⁵⁹ Serija je trajala od 1970. do 1971., imala je dvije sezone i sveukupno trinaest epizoda. Već od prve epizode privukla je veliku gledanost i pohvale publike, gledaju ju i mladi i stari, i učenici, studenti, radnici, humorističan i satiričan ton serije privlači široku publiku. Radnja se odvija u malenom dalmatinskom "mistu" i prati svakodnevne dogodovštine njezinih protagonista, "dotura" Luidžija i njegove vanbračne partnerice Bepine te drugih mještana.⁶⁰ Naravno, *Naše malo misto* nije jedina dramska serija koja je obilježila 1970-e, tu možemo ubrojiti i serije poput *Kuda idu divlje svinje*, *Prosjaci i sinovi*, *U registraturi*, *Gruntovčani* te *Kapelski kresovi*.⁶¹

2.2. 1980-e

U novo desetljeće RTZ ulazi s tehnološkim napretkom, novim projektima i licima. Direktor televizije od 1978. do 1986. je Josip Gobac, kratko zatim Veljko Knežević, a njega potom slijedi Goran Radman od 1988. godine. Informativno-dokumentarni program radi emisije poput popodnevnog i večernjeg Dnevnika, Panorame, Jučer, danas, sutra te političke magazine iz više djelatnosti. Njegov urednik je od 1979. Dane Roško, a od 1981. do 1986. su Miroslav Lilić i Geza Stanić.⁶² Informativno-dokumentarni program se tijekom 1980-ih mijenja i nadopunjuje kako bi držao korak s vremenom. Međutim, jedna od najuspješnijih emisija bila je zabavnog karaktera, Kviskoteka koja je počela s emitiranjem 1980., a prenosile su ju sve jugoslavenske televizije do 1991. godine. Urednik i autor kviza Kviskoteke bio je Lazo Goluža, a prvi voditelj Ivan Hetrich, međutim mijenja ga 1983. Oliver Mlakar čiji je to bio najveći i

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Vončina, Nikola, *Hrvatske TV drame i serije (1956.-1971.)*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2011., 523.

⁶⁰ Isto, 526-528.

⁶¹ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 108.

⁶² Novak, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, 558.

najpopularniji voditeljski posao u karijeri. Od 1984. urednica je Maja Jurković sve do 1995. kada se Kviskoteka prestala emitirati na HRT-u.⁶³

Velika novost u lipnju 1980. je početak rada novih reportažnih kola RK8, koja su prva proizvedena u Hrvatskoj. Ova kola bila su opremljena s četiri kamere u boji modela Marconi MK9, a šasija je izrađena u Tvornici autobusa Zagreb.⁶⁴ O tehničkom napretku u krugovima RTZ-a na početku 1980-ih izvještava i Studio u članku "TV na desnom ramenu...". Članak opisuje novu vrstu kamere ENG (electronic news gathering) koju se uspoređuje sa starim kamerama. Dok su stare kamere težile oko sto deset kilograma svaka, ova nova ENG kamera teži tek dvanaest kilograma, ističe se kako je slična filmskim kamerama i kako se slika odmah upućuje do najbližeg odašiljača i zatim dalje u TV mrežu. Nadalje se nižu druge prednosti ove kamere i kako je taj sustav iznimno pogodan za prikupljanje vijesti, kraće reportaže i pristup do sada nepristupačnim mjestima.⁶⁵

Novosti se nastavljaju kroz 1980-e, a najavljuju se i planovi za buduće promjene. Jedna od uzbudljivih novosti je zasigurno teletekst. Teletekst kao izvor mnogih informacija novost je o kojoj piše i *Studio* u članku „TV-budućnost“ iz 1981. godine. Članak objašnjava kako se teletekst koristi u Velikoj Britaniji već od 1976., a s obzirom da Jugoslavija nije zaostajala previše za Europom kada je u pitanju bila televizija i njezin program, naveliko se najavljuje teletekst u ovim prostorima.⁶⁶ Već 1982. provodi se eksperimentalno emitiranje teleteksta u sklopu projekta Saše Bjelousova i Zlatana Preloga, tek 1989. se uspostavlja redakcija, nabavlja oprema i osposobljavaju djelatnici da bi teletekst program mogao započeti emitiranje 30. travnja 1990. godine.⁶⁷ Osim teleteksta raspravlja se o televizijskoj opremi, pokrivenosti Hrvatske signalom te budućim satelitskim prijenosom. Inženjeri s RTZ-a objašnjavaju kako je oprema koju posjeduje TV centar u Zagrebu suvremena i u skladu sa svjetskim standardima, a da su smetnje i stanke u TV programu sve rjeđe. Međutim, problem se javlja u nedovoljnoj pokrivenosti postotka stanovništva, iako je postignut značajan napredak od 1960-ih i 1970-ih: Prvi program pokriva 81% stanovništva, a Drugi program samo 73%, što

⁶³ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 234., 276.

⁶⁴ Šimunović, Bujčić i Fajt, 418.

⁶⁵ "TV na desnom ramenu...", *Studio*, br. 823., 30.-31.

⁶⁶ "TV-budućnost", *Studio*, br. 878., 14.-15.

⁶⁷ Veljko Iveković, " Program teletekst" u *Zapisi i sjećanja: Zbornik tekstova djelatnika Radio Zagreba/Radio-televizije Zagreb/Hrvatske Radiotelevizije*, ur. Zlatan Prelog i Nikola Vončina. Hrvatska radiotelevizija Zagreb, 2001., 88.

potiče želju za izgradnjom odašiljača i pretvarača, ali i dovodi do razgovora o nacionalnom satelitu. Prema inženjeru s RTZ-a Ljudevitu Oreškoviću koji je dao izjavu za *Studio*, Jugoslavija bi se, u idealnim okolnostima, mogla priključiti u satelitski sustav već za tri godine. Osim lansiranja satelita, potrebne su i nove antene te distributivni sustavi čije bi uvođenje dulje trajalo.⁶⁸ Tijekom 1980-ih direktor odašiljača i veza RTZ-a je Prosper Maričić pod čijim vodstvom se 1986./87. na tornju novoga Doma RTZ-a u izgradnji postavljaju i grade pogoni Centra veza te sustav TV antena i odašiljača. Zajedno s inženjerom Berislavom Brajanom mijenja se i proširuje sustav veza s Bečom i Milanom ususret Univerzijade u Zagrebu 1987., a uvodi se i satelitska tehnologija potrebna za držanje koraka s Europom. Tijekom dvije godine Prosper Marčić pokušava izvršiti projekt izgradnje satelitske postaje Zagreb, da bi na kraju bila izgrađena bez dozvole. Zbog potrebe nije bila zabranjena te je služila krajem 1980-ih i početkom 1990-ih.⁶⁹

Tijekom prve polovice 1980-ih ne razvija se samo TV centar Zagreb, već i njegovi dopisnički centri u Rijeci, Splitu, Osijeku, Dubrovniku, Zadru, Puli i Varaždinu. Plod suradnje između ovih centara je emisija regionalne Kronike koje otvaraju vrata lokalnim vijestima. Ove emisije su trajale dvadeset minuta, a centri su se izmjenjivali na tjednoj bazi po regijama, ondašnjim zajednicama općina. Split, Rijeka, Osijek i Zagreb su imali veću minutažu od manjih zajednica općina Varaždina, Gospića, Siska, Karlovca i Bjelovara. Zagreb je imao najveći TV centar, a nakon njega u Hrvatskoj slijede Split, Rijeka i Osijek koji imaju oko trideset zaposlenika, a u to vrijeme dobivaju i modernu opremu.⁷⁰ U drugoj polovici 1980-ih razvija se emisija Kronike, a dopisništvo samostalno proizvodi jednosatne regionalne programe. Na Prvom programu centri Rijeka, Split i Osijek emitirali su uživo iz svojih studija u određene dane u tjednu, a materijal iz ostalih centara se emitirao iz centra Zagreb. Zagrebačka panorama se premjestila na Drugi program gdje je emitirana svakog dana. Zbog dobre prihvaćenosti

⁶⁸ "TV-budućnost", *Studio*, br. 878., 14.-15.

⁶⁹ Prosper Maričić, "Osobno viđenje i sudjelovanje u razvoju RTZ (HRT) Od 1964. Do 1993.," u *Zapisi i sjećanja: Zbornik tekstova djelatnika Radio Zagreba/Radio-televizije Zagreb/Hrvatske Radiotelevizije*, ur. Zlatan Prelog i Nikola Vončina, Hrvatska radiotelevizija Zagreb, 2001., 140.-141.

⁷⁰ Ivo Bušić, "Razvoj regionalnih centara i dopisništava Hrvatske Radiotelevizije," u *Zapisi i sjećanja: Zbornik tekstova djelatnika Radio Zagreba/Radio-televizije Zagreb/Hrvatske Radiotelevizije*, ur. Zlatan Prelog i Nikola Vončina, Hrvatska radiotelevizija Zagreb, 2001., 34.

gledateljstva emisije uživo su obišle i manje gradove poput Varaždina, Čakovca, Karlovca i Siska. Program 1990. mijenja ime u Hrvatska danas.⁷¹

Produkcija RTZ-a je na početku 1980-ih i dalje na prostoru Fakulteta strojarstva i brodogradnje te se tek prije početka Univerzijade određeni dijelovi preseljavaju u novi Dom na Savi. Ova selidba RTZ-a je i posljednja, a novi Dom je projektiran, kako za televiziju tako i za radio. Za potrebe televizije izgrađeni su najavljiivački studiji od 60 metara kvadratnih (Studio 1, 2 i 3), zatim dva informativna studija od 100 metara kvadratnih (Studio 4 i 5), studio 6 od 250, studio 7 od 350 i studio 8 od 120 metara kvadratnih. Uz ove još su izgrađeni tonski studiji, režije za post-produkciju i ostale popratne sadržaje potrebne televiziji.⁷²

Treći program RTZ-a počeo se eksperimentalno emitirati 1988., prvotno je emitirana test-slika od 23. veljače do 15. svibnja kada program zapravo započinje s tromjesečnom dozvolom. O programu TVZ3 pomnije u sljedećem poglavlju, u ovom će biti fokus na tehničkim dostignućima koja su bila potrebna za njegovo pokretanje i naposljetku gledanje. Projekt TVZ3 bio je moguć zahvaljujući Omladinskom kulturnom centru koji je iz svog prostora u Teslovoj ulici u Zagrebu emitirao cijeli program, uključujući projekte *Animavizije*, *Jazzvizije* te kasnije *Zimovizije* i *Velevizije*. Projekt *Zimovizije* bio je proveden iz studija, ali i s raznih mjesta u Zagrebu od 23. prosinca 1988. do 1. siječnja 1989. godine. Ovo je prvi projekt u kojem su sudjelovali privatni producenti Požar-Smolec koji su vlasnici tehnike, produkcije i marketinga. Osim njih u projektu su sudjelovali i Kršćanska sadašnjost i Škola narodnog zdravlja Andrija Štampar, a programsku podršku je dala ekipa TVZ-a. Drugi projekt, također bez tehničke podrške TVZ-a bila je *Velevizija* koja se sa Zagrebačkog velesajma prenosila u proljeće 1989. godine. Kasnije te godine TVZ3 mijenja naziv u Z3 i 11. studenog pojavljuje se prvi puta logo „Zagrebački treći“ kada je program također emitiran sa Zagrebačkog velesajma. U početku Zagrebački treći bio je dostupan samo na području Zagreba, međutim ubrzo se njegov program mogao pratiti sa šireg područja Hrvatske.⁷³

⁷¹ Isto.

⁷² Ivo Urličić, "Putovi Hrvatske Radiotelevizije Od Jurišićeve 4 - Šubićeve 20 - Radničkog doma - Strojbrodograđevnog fakulteta (SBF) do doma HRT-a," u *Zapisi i sjećanja: Zbornik tekstova djelatnika Radio Zagreba/Radio-televizije Zagreb/Hrvatske Radiotelevizije*, ur. Zlatko Prelog i Nikola Vončina, Hrvatska radiotelevizija Zagreb, 2001., 301.

⁷³ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 562. i 615.

Kako bi gledatelji bili informirani o Trećem programu i njegovu prijemu, časopis *Studio* objavio je intervju s inženjerom Milanom Sinjerijom. Objašnjeno je u tri različita slučaja kako se može gledati Treći program na televizoru. Prvi slučaj je pojedinačni atenski sustav ili jedna antena za jednu zgradu, za ovaj slučaj bitno je da su antene spojene skretnicama, a ne filterima te da već postoji mogućnost praćenja Drugog programa s obzirom na to da je Treći bio u istom kanalnom pojasu. Drugi program se primao preko 28., a Treći preko 25. kanala te u slučaju postojanja filtra, njega treba ugoditi kako bi mogao primiti i 25. kanal. Nakon potrebnih priprema na anteni gledateljima je rečeno kako pomoću daljinskog upravljača trebaju pronaći slobodni senzor na kojemu zatim trebaju pronaći UHF područje, pronaći 25. kanal i završiti pritiskom na tipku za memoriju. Za zajedničke atenske sustave bio je potreban pretvarač koji podiže frekvencije iz UHF područja (30 do 300MHz) u VHF područje (300 do 3000MHz). Pretvarači su se morali kupiti, a prodavale su ih razne tvrtke poput Gorenja i Elrada. Ovdje j i traženje kanala nešto drugačije te gledatelji trebaju izabrati slobodan kanal za praćenje Trećeg programa. Objašnjeno je kako je sa sobnom antenom gotovo nemoguće pratiti Treći program, pogotovo ako antena nije pored prozora ili je zgrada okružena neboderima.⁷⁴ Na kraju je objašnjeno kako gledati Treći program bez ometanja Drugog programa ili austrijskog programa, na što su se gledatelji žalili. Za rješenje je ponuđena kupnja filtra koji prigušuje Treći program kada je postavljen ispred ulaza za pojačalo pomoću kojeg se prati Drugi program. Time je omogućeno praćenje svih programa bez smetnji.⁷⁵

Tijekom 1980-ih RTZ se nastavio tehnički unaprjeđivati, ali i zadržati vrlo visoku kvalitetu rada. Uz sve poteškoće oko pronalaska, na kraju izgradnje, adekvatnog prostora za televizijsku produkciju na Prisavlju, do velikih projekata poput Zimskih olimpijskih igara u Sarajevu, Univerzijade i Eurovizije u Zagrebu, napredak kvalitete programa se čini poprilično uzastopan. Zaposlenici pripremaju nove zanimljive i tehnički zahtjevne pothvate, a u novo desetljeće se ulazi s čak tri programa i sve većom samostalnošću koja će kulminirati 3. studenog 1990 izlaskom RTZ-a iz sustava JRT-a.⁷⁶

⁷⁴ Kalebić, Feđa, „Kako gledati Treći program?“, *Studio*, br. 1259., 29.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 643.

3. TV program i *Studio* 1980-ih

Televizijski program sastavlja niz stručnjaka po shemi koja je istraživana na raznim sveučilištima kako bi gledanost, a samim time i zarada, bila viša. Europska klasifikacija programa temelji se na tri kriterija: namjeni, formatu i sadržaju. Osnovna podjela sadrži informativni (*non-fiction*) program, dramu, zabavu te glazbu, balet i ples. Svaka od ovih kategorija se dalje dijeli na određene koncepte emisija koji se razlikuju po formatu i sadržaju.⁷⁷

Informativni program jedan je od najvažnijih programa bilo koje televizijske postaje, a najveći fokus je na dnevniku. Iako mu se na počecima televizije nije pridavala velika važnost jer je prevladavalo mišljenje kako će televizijom prevladavati zabavni sadržaji, informativni program ubrzo je postao žarišna točka. Informativni se program sastoji od redakcija koje se razlikuju ovisno o zemlji, međutim uglavnom većina ima redakcije za unutarnju i vanjsku politiku, gospodarstvo, kulturu, znanost, društvo, crnu kroniku, sportske vijesti i meteorologiju.⁷⁸ Dnevnik je točka oko koje se gradi program, a u većini europskih država dnevno se emitira tri ili četiri dnevnika, jutarnji, podnevni, središnji večernji i kasnovečernji. Dnevници mogu trajati od petnaest (kasnovečernji) do trideset (središnji) minuta, a središnji dnevnik se načelno emitira u 19:30 ili 20 sati.⁷⁹ Zabavni program je najrazličitiji i pruža najviše mogućnosti za privlačenje raznih gledatelja. Ispunjavanje programa filmovima i serijama koje su već snimljene smanjuje potrebu za proizvodnjom novih, skupljih emisija. Ovdje na velika vrata u europsko tržište ulaze već provjereno isplative američke serije i filmovi koji se otkupljuju i emitiraju za jeftinije nego domaća proizvodnja novog sadržaja. Kako američki program ne bi uništio filmsku industriju u Europi, postavljeni su propisi i kvote za europske televizijske kuće da se njihov program mora sastojati od barem 51% domaće i europske proizvodnje.⁸⁰

Raspodjela programa vremenski se odnosi na jutarnji, dnevni, poslijepodnevni, večernji i kasnovečernji. Svaki od vremenskih okvira je pomno sastavljen kako bi svaki segment privukao što više gledatelja koji su dostupni u tom vremenskom okviru. Jutarnji program (06 – 10 sati) uglavnom prate domaćice i umirovljenici, dnevni

⁷⁷ Matković, Damir, *Televizijski program: Proizvodnja, dobavljači, žanrovi*, Školska knjiga, Zagreb, 2019., 19-21.

⁷⁸ Isto, 136., 141.

⁷⁹ Matković, *Televizija igračka našeg stoljeća*, 88.

⁸⁰ Isto, 90.; Matković, *Televizijski program*, 204.

program (10 – 16 sati) je uglavnom za predškolsku djecu, ponovno domaćice i umirovljenike, ali i radnike u smjenama te kasnije i školsku djecu koja se vraćaju kući. Za vrijeme poslijepodnevnog programa (16 – 19 sati) počinju se kući vraćati zaposleni, a tijekom večernjeg ili *prime-time* programa (19 – 23 sati) dostupan je najveći broj gledatelja, prema kasnijoj večeri broj djece se smanjuje, a broj odraslih povećava. U ovom razdoblju će u različitim zemljama televizijski program izgledati slično, uglavnom sadržava dnevnik, zatim igrani film ili seriju, magazin pa ponovno dnevnik.⁸¹

Datum	24. travnja – petak	17. kolovoz – ponedjeljak	18. studeni – srijeda
Broj	889	906	919
19:15 – 19:30	Crtani film (zg)	Crtani film (zg) Večeras... (zg)	Crtani film (zg) Večeras... (zg)
19:30 – 20:00	Dnevnik 1 (zg)	Dnevnik 1 (zg)	Dnevnik 1 (zg)
20:00 – 21:00	Stvaranje Titove Jugoslavije (zg) – dokumentarna tv serija	Dragana Krštenović: Vrele kapi (bg) – igrani film	Slobodna srijeda (zg) - magazin
21:00 – 22:00	Susreti u studiju (sa) – zabavno glazbena emisija	Odabrani trenutak: Igor Lasko, klavir (bg) Život filma (zg) – kritički prikaz	Spomenici revolucije: spomenici revolucije 1941 (bg)
22:00 – 23:00	Dnevnik 2 (zg) Komesar Moulin (ns) – igrani film	Dnevnik 2 (zg)	Dnevnik 2 (zg)

Tablica 1. Raspored televizijskog programa 1981. (*Studio*)

⁸¹ Matković, *Televizija igračka našeg stoljeća*, 88., 91.

Datum	16. travnja – utorak	22. kolovoz – četvrtak	17. studeni - nedjelja
Broj	1097	1115	1128
19:15 – 19:30	Crtani film (zg) Večeras... (zg)	Crtani film (zg) Večeras... (zg)	18:55 – crtani film (zg) Večeras... (zg)
19:30 – 20:00	Dnevnik (zg)	Dnevnik (zg)	Dnevnik (bg)
20:00 – 21:00	Teme i dileme (bg) – unutrašnjo-politička emisija Izvlačenje lota (bg)	Monitor (bg) – politički magazin	Kako se kalio narod Gornjeg Jaukovca (bg) 20:50 – Sportski pregled (ns)
21:00 – 22:00	Festove premijere: Osmi putnik (ns) – igrani film	Koncert Nene (bg) 21:50 – Dnevnik (zg)	21:40 – Putopisna reportaža (bg)
22:00 – 23:00	22:45 – Dnevnik (zg)	22:10 – Benny Hill (zg) Videospotovi (zg) Žuta laguna (zg) – humoristična serija	22:10 – Dnevnik (bg)

Tablica 2. Raspored televizijskog programa 1985. (*Studio*)

Datum	19. travnja – srijeda	18. kolovoz - petak	18. studeni – subota
Broj	1306	1324	1337
19:15 – 19:30	Crtani film (zg) Večeras... (zg)	Crtani film (zg) Večeras... (zg)	19:10 – Cipelići (zg) – crtani film 19:15 – Vrijeme (zg)
19:30 – 20:00	Dnevnik 2 (zg)	Dnevnik 1 (zg)	Dnevnik 1 (zg)
20:00 – 21:00	Kontraudarac (ns) – igrani film	Mortimer – serijski film (tg) 20:55 – Večer u klubu (zg) – zabavana emisija	20:15 – Pozitivna nula (zg) – humoristična serija
21:00 – 22:00	21:30 – Dnevnik 3 (zg) 21:50 – Dokumentarna emisija (bg)	21:40 – Dnevnik 2 (zg)	21:15 – Tamno ogledalo (zg) – igrani film
22:00 – 23:00	22:40 – Uvijek s vama (bg) – noćni program	O, sole mio (sa) – kulturni magazin	22:50 – Dnevnik 2 (zg)

Tablica 3. Raspored televizijskog programa 1989. (*Studio*)

Tablice 1, 2 i 3, temeljene na podacima iz časopisa *Studio*, prikazuju *prime-time* raspored u godinama 1981., 1985. i 1989., u različitim mjesecima. Pregled ovih podataka pokazuje kako program ima određenu shemu koje se poprilično vjerno drži kroz cijeli tjedan, čak i vikendom. Ova shema se pokazala toliko pouzdanom da se nije promijenila cijelo desetljeće, unatoč promjenama u društvu, tehničkim promjenama, ali i promjenama na samoj televiziji. Dani u tjednu vjerno slijede program koji se navečer sastoji od kratkog crtanog filma za djecu u 19:15, nedjeljom u 18:55, zatim ga slijedi dnevnik u 19:30 sati nakon kojeg je na redu magazin, igrani film ili serija, ne nužno tim redoslijedom. *Prime-time* vrijeme uglavnom završava večernjim dnevnikom i pregledom sutrašnjeg programa, međutim u kasnijim godinama sam program prelazi u noćni.

Srž informativnog programa je vijest, a vijest se može opisati kao izabrana verzija određenog događaja. Postoje razne pristranosti u tome kada se odlučuje što je vijest, te pristranosti mogu biti političkog karaktera, ali često su produkt svog vremena. Jednostavno, što je vijest danas ne bi nužno bila vijest prije deset godina ili u budućnosti. O onome što čini neki događaj vrijednim izvještavanja odlučuje niz kriterija o kojima odlučuju oni koji izvještavaju. Novinari koji pripremaju vijesti moraju voditi računa o važnosti i zanimljivosti događaja gledateljima, jer ako vijest ne odgovara širem gledateljstvu, ono će promijeniti program.⁸² Televizijske vijesti imaju komponente slike i zvuka, što dodatno upotpunjuje prenošenje same vijesti, međutim upravo su zbog toga one podložne i oštrijim kritikama. Nevezano zovemo li ih *Vijesti*, *Dnevnik* ili nekako drugačije sve televizijske vijesti imaju sličan uniformirani izgled i prezentaciju. Jedan ili dva voditelja u studiju govore vijesti gledateljima nerijetko popraćeni snimkama i slikama. Naravno, informativni programi ne uključuju samo televizijske vijesti već u njih ubrajamo i razne emisije političkog i informativnog karaktera u kojima voditelji i gosti raspravljaju o aktualnim temama.⁸³

Kao dio JRT-a na programu RTZ-a emitirane su vijesti iz svih televizijskih centara Jugoslavije. Iako su vijesti iz zagrebačkog centra bile više zastupljene, vijesti iz Beograda, Sarajeva, Ljubljane, Novog Sada, Prištine, Skopja i Titograda također su imale svoje mjesto u programu. Temeljem analize izabranih brojeva časopisa *Studio* tijekom 1980-ih se vidi obrazac u rasporedu *Dnevnika* na dnevnoj i tjednoj bazi, kako

⁸² Perišin, Tena. "Televizijske vijesti." *MediAnali* 2, br. 3 (2008): 99-126. <https://hrcak.srce.hr/42364>, 100.

⁸³ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 537.

vremenski tako i po studijima JRT-a.⁸⁴ Na Prvom programu do 1989. emitirala su se dva *Dnevnika* u danu, a od 1989. emitiraju se tri s time da prvi i drugi imaju točno zadano vrijeme, *Dnevnik 1* emitira se u 17:15 sati, *Dnevnik 2* u 19:30, a *Dnevnik 3* još nema stalno vrijeme emitiranja te je uglavnom emitiran nakon 21 sat. Od ponedjeljka do subote RTZ na Prvom programu prikazuje *Vijesti* i *Dnevnike* iz svog studija, dok se na Drugom programu izmjenjuju *Dnevnici* ostalih studija JRT-a. Nedjelja je nešto drugačija te se do 1989. i na Prvom i na Drugom programu emitiraju *Dnevnici* i drugih studija, a od 1989. se na Prvom programu, s rijetkim iznimkama emitiraju *Dnevnici* samo iz zagrebačkog studija.⁸⁵

Osim *Vijesti* i *Dnevnika* informativni program uključuje i emisije u takozvanim „pod-žanrovima“ vijesti. U ovaj format ubrajaju se i mnoge regionalne informativne emisije poput *Zagrebačke panorame*, koja se emitira od 1975., a od 1980. je na tjednoj rotaciji sa sličnim emisijama iz Rijeke, Splita i Osijeka.⁸⁶ Naravno, sve ove emisije imaju svoje voditelje koji su središnja figura u prenošenju vijesti. Voditelji gledaju direktno u kameru, a dok ako imaju goste, oni su okrenuti prema voditelju. Jedna od voditeljica i urednica *Dnevnika* od 1980. do 1990. bila je Ankica Barbir-Mladinović,⁸⁷ a jedna od voditeljica i urednica *Vijesti* bila je Ljiljana Bunjevac Filipović,⁸⁸ obje su počele radeći na *Zagrebačkoj panorami* te nastavile u druge informativne emisije. Ines Šaškor, kao urednica programa od 1986. do 1990., modernizirala je *Dnevnik*, ali je za vrijeme njezinog uredništva informativni program RTZ-a izašao iz JRT-ove zajedničke informativne sheme 8. listopada 1989. godine.⁸⁹

Kao dio informativnog sportski program djelovao je sve do 1990-ih kada je prešao u zabavni program. Tijekom 1980-ih sportski program je bio bogat. Osim velikih projekata kao što su Zimske olimpijske igre u Sarajevu i Univerzijada u Zagrebu, sportska redakcija RTZ-a pratila je mnoga jugoslavenska, europska i svjetska natjecanja. Prijenosi utakmica uživo bili su do 1980-ih standardna praksa, a sportska redakcija bila je dobro uigran tim. Osim samih prijenosa sportskih događanja emitirale

⁸⁴ Temeljeno na televizijskim rasporedima u Studiju pod brojevima: 975., 1106., 1195., 1291. i 1336.

⁸⁵ “HTV 1989. - pripreme za prvi Dnevnik u novom TV domu,” [www.youtube.com](https://www.youtube.com/watch?v=CJX7BC_7vfs&ab_channel=vnenad), 4. siječnja 1989, https://www.youtube.com/watch?v=CJX7BC_7vfs&ab_channel=vnenad.

⁸⁶ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 601.

⁸⁷ Isto, 33.

⁸⁸ Isto, 62.

⁸⁹ Isto, 512.

su se i sportske emisije poput *Sportske srijede* i *Sportskog pregleda*⁹⁰ čija je urednica, uz *Sportsku subotu*, bila Silvana Radun Špehar koja je dio sportske redakcije od 1984. godine.⁹¹ Urednik sportske redakcije od 1976. do 1986. bio je Boris Mutić.⁹² Sport, pogotovo nogomet, jedna je od najvažnijih sporednih stvari na svijetu tako da svaki televizijski program mora imati odvojeno dovoljno vremena za njega, a na RTZ-u sportski program je mogao dosegnuti udio od 20% sveukupnog televizijskog programa.⁹³

Školska televizija RTZ-a počela je s emitiranjem još 1960. te se do 1980-ih razvila u obrazovni program, koji je bio namijenjen djeci, ali i odraslima. Obrazovni program emitiran je od ponedjeljka do subote, na Prvom programu, u jutarnjim satima, u nekoliko blokova kojima su se izmjenjivali televizijski centri. Iako nije imao točno određeno vrijeme početka i kraja, obrazovni program je počinjao malo prije ili u devet sati ujutro, a završavao je nekim danima oko 16 ili 17 sati, a nekim danima oko 12 sati, s time da je subotom bio uvijek kraći. Tijekom godina program se mijenjao kako bi držao korak s vremenom, a na RTZ-u se uglavnom izmjenjuju obrazovni programi pripremljeni u televizijskim centrima u Zagrebu i Beogradu.⁹⁴ Kako je obrazovni program zauzeo poprilično velik dio dana, izostaju emisije koje se inače emitiraju u dnevnom programu kada su u pitanju zapadne zemlje. Iako se ne može sa sigurnošću tvrditi da je obrazovni program igrao veću ulogu u socijalističkim državama, pa tako i Jugoslaviji, može se reći kako je ta uloga bila znatno duža u satima programa. Upravo zbog obrazovnog programa gotovo da i nije bilo zabavnog dnevnog programa i programa namijenjenog ženskom dijelu publike tijekom tjedna.⁹⁵

Nedjelja je bila rezervirana za razbibrigu i odmor, ali naravno u prijedodnevrim satima nisu nedostajale dječje emisije uz dokumentarne, glazbene i obrazovne emisije te ponekad sportske prijenose. Ovako smišljen nedjeljni program je u potpunom kontrastu s nedjeljnim programima zapadnih država koje su nerijetko tada prenosile religijske sadržaje. Jugoslavenski nedjeljni program bio je osmišljen da bude privlačan

⁹⁰ Program Studija, br. 950., 46.; br. 959., 36.

⁹¹ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 442.

⁹² Isto, 340.

⁹³ Isto, 495.

⁹⁴ Podatci su izvađeni iz programa Studija: br. 835., 5.-11.4.1980., br. 931., 6.-11.2.1982., br. 1072., 20.-26.10.1984., br. 1180., 14.-20.11.1986., br. 1249., 11.-17.3.1988.

⁹⁵ Sabina Mihelj i Simon Huxtable, "The Challenge of Flow: State Socialist Television between Revolutionary Time and Everyday Time," *Media, Culture & Society* 38, br. 3, 13. srpnja, 2015., 332–48, <https://doi.org/10.1177/0163443715594869>, 341.

djeci i mladima, ali i seljacima i vojnicima. Poljoprivredne i vojne emisije te emisije narodne glazbe i plesa često su bile na programu nakon dječjih. Na ovaj način željelo se privući što više gledatelja kako bi ih se odvratilo od odlazanja na misu, ne slanjem direktnih ili indirektnih poruka, već sekularnim razmišljanjem u nastanku nedjeljnog programa. Time što je bio zanimljiv i zabavan širem dijelu publike osigurao je ostanak kod kuće.⁹⁶

Zabavni program na prvi pogled je lako definirati, međutim program koji zabavlja gledateljstvo je vrlo široko objašnjenje. Upravo zbog širokog gledateljstva zabavni program mora biti raznolik, mora obuhvaćati djecu, mlade, ali i odrasle. Zabavni program obuhvaća sve od glazbenih, kontakt-emisija i mozaičkih emisija do kvizova, sapunica i filmova. Nerijetko obuhvaća i prijenose glazbenih festivala, a produkcija ovog programa može značajno varirati u svojoj novčanoj vrijednosti.⁹⁷ Zabavni program emitira se kroz cijeli dan, ovisno kome je namijenjen, međutim poslijepodne i *prime-time* su ciljani dijelovi dana. Poslijepodne ili predvečer uobičajeno karakteriziraju emisije za djecu, mozaične emisije, tv-igre iz studija i serije. Serije koje se tada najčešće emitiraju su sapunice (eng. *soap-operas*), koje karakterizira veliki broj likova, zamršena radnja i živ dijalog.⁹⁸ Osim sapunica kojem su ciljana skupina domaćice, za djecu se u predvečernjem terminu emitiraju razni sadržaji, emisije poput *Šareni autobus*⁹⁹ i *Mali svijet*¹⁰⁰, kazališne predstave poput *Pinokija* te dječje serije poput *Pipi Duge Čarape* i *Smogovaca*.¹⁰¹ Za odraslu publiku tu su kvizovi, od kojih dobro poznat *Brojke i slova*¹⁰², ali i mozaične emisije kao što je *Dobar dan*.¹⁰³ U ovom terminu još su prikazivane glazbene i dokumentarne emisije.

Glazba je prisutna u većoj ili manjoj mjeri kroz sve televizijske emisije, međutim glazba ima svoje mjesto u programu podređeno samo njoj. Kada se govori o glazbi na televiziji i emisijama njoj posvećenima, uglavnom se pomisli na ozbiljnu glazbu, festivale i koncerte. Već na početku desetljeća RTZ je prijedlogom programa za 1980. izazvao burne reakcije zbog mogućnosti da ne bude prenošenja glazbenih festivala.

⁹⁶ Isto, 342.

⁹⁷ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 600.

⁹⁸ Matković, *Televizija igračka našeg stoljeća*, 91.

⁹⁹ Program Studija, br. 1005., 36.

¹⁰⁰ Program Studija, br. 1193., 40.

¹⁰¹ Program Studija, br. 1337., 40., 44.

¹⁰² Program Studija, br. 1170., 38., 40., 42. i 44.

¹⁰³ Program Studija, br. 1193., 32.

Ovakav prijedlog programa izazvao je mnoge rasprave, komentare i kritike, a u časopisu *Studio* napisano je više članaka na tu temu te su upitani za mišljenje voditelji raznih festivala po Hrvatskoj, ali i urednici drugih televizijskih centara JRT-a. Voditelji festivala izrazili su negodovanje o takvom prijedlogu te upozorili kako, u slučaju da ne bude televizijskog prijenosa, mnogi od festivala se neće moći održati ili neće opstati dogodne. Dok su gledatelji, voditelji festivala i urednici drugih televizijskih centara komentirali prijedlog, zaposlenici RTZ-a bili su suzdržani do kraja javne rasprave.¹⁰⁴ Tijekom 1980. i ostatka desetljeća festivali su se ipak prenosili, ili se barem prikazala snimka, a rasprave o glazbi i njezinom mjestu na televiziji su se nastavile. Tako 1982. u emisiji *Nedjeljno glazbeno poslijepodne* razgovor između književnog kritičara Veselka Tenžere, glazbene kritičarke Jagode Martinčević i urednice glazbenog programa Seadete Midžić ilustrirao potrebu za dokumentiranjem glazbenih događaja na televiziji, ali i potrebu za pronalaskom pravog načina prijenosa ozbiljne ili klasične glazbe.¹⁰⁵ Unatoč svim raspravama glazba je i dalje ostala na televizijskom programu, emisije glazbenog karaktera poput *Vrijeme za pjesmu*¹⁰⁶ i *Muzička zbivanja*¹⁰⁷, ali i zabavno-glazbene emisije poput *Dvanaestica*¹⁰⁸ pronašle su svoju publiku.

Drugi program RTZ-a se u 1970-ima doživljavao kao dokumentarni kanal, ali tijekom tog desetljeća to se promijenilo tako da se radilo na sve raznovrsnijim emisijama. Taj trend se nastavio i u 1980-ima kada TVZ2 emitira informativne, glazbeno-zabavne, sportske i dokumentarne sadržaje. Tijekom radnog tjedna emitiranje Drugog programa započinje između 16 i 17 sati, vikendom to je ranije u okviru od 9 do 13 sati. Završavao je uglavnom poslije 22 sata do oko ponoći.¹⁰⁹ U ljetnim mjesecima se ovo malo promijenilo pa je Drugi program uglavnom započinjao kasnije.¹¹⁰

Već ranije spomenuta *Zagrebačka panorama* seli se 1985. s Prvog na Drugi program gdje se emitira svaki dan do 1988. kada počinje eksperimentalno emitiranje

¹⁰⁴ Homovec, Pero, „Ukida li televizija festivale?“, *Studio*, br. 825., 10.-12.

¹⁰⁵ Midžić, Seadeta, „Televizija i glazba“, u *Zapisi I Sjećanja, Zbornik Tekstova Djelatnika Radio Zagreba/ Radio-Televizije Zagreb/ Hrvatske Radiotelevizije*, ur. Prelog, Zlatan i Nikola Vončina, Zagreb: Hrvatska radiotelevizija, 2001., 152.-153.

¹⁰⁶ Program Studija, br. 975., 32.

¹⁰⁷ Program Studija, br. 937., 46.

¹⁰⁸ Program Studija, br. 956., 36.

¹⁰⁹ Podatci su izvađeni iz programa Studija: br. 843., 31.5.-6.6.1980., br. 980. 15.-21.1.1983., br. 1133. 20.-26.12.1985. i br. 1302., 17.-23.3.1989.

¹¹⁰ Program Studija, br. 1217., 32.-45.

Trećeg programa RTZ-a. Tijekom eksperimentalnog emitiranja od 15. svibnja satelitski program prekidale su *Vijesti*, *Zagrebačka panorama* i dokumentarne emisije o Zagrebu.¹¹¹ Treći program emitira se otprilike od 17 do 19 sati, a već nakon prvog je prikazivanja dobio i velike pohvale. Naime, u rubrici „Na kraju tjedna“ cijelom programu su dodijeljena tri vijenca s posebnim pohvalama za dvosatnu „neobično živahnu *Zagrebačku panoramu*, s izravnim uključivanjima u program iz raznih dijelova Zagreba“. ¹¹² Ubrzo nakon pokretanja na Trećem programu je ostvaren projekt „Animavizija“ u povodu Animafesta koji je trajao od 30. svibnja do 3. lipnja te godine, međutim tu nije stalo jer je uskoro proveden i projekt „Jazzvizija“. Prvog studenog 1988. Treći program postao je prvi domaći program koji je emitirao 24 sata dnevno svih dana u jednu, a satelitski program tada je jedino prekidala *Zagrebačka panorama* koja je trajala 90 minuta.¹¹³

Prime-time ili večernji dio programa najbitniji je dio televizijskog programa upravo zbog toga što televizija tada ima najviše gledatelja. Kako su istraživanja pokazala da gledatelji tada preferiraju opuštajuću zabavu kao što su filmovi i serije te zabavne ili sportske emisije, upravo takvi sadržaji nalaze se i u programu *Studija* upakirani između večernjeg i kasnovečernjeg dnevnika. Jedna forma emisije koju gledatelji poprilično vole je kviz, a RTZ je 1980. pokrenuo novi kviz koji je postao jedan od najgledanijih emisija zabavnog programa. *Kviskoteka* je prvi puta emitirana u četvrtak, 3. travnja 1980., u 20:50 sati.¹¹⁴ Autor *Kviskoteke* je Lazo Goluža, a prvi voditelj bio je Ivan Hetrich do 1983. kada je tu ulogu preuzeo Oliver Mlakar, kojemu je ona postala najpoznatijom u karijeri.¹¹⁵ Prve kritike na kviz pojavile su se u *Studijevoj* rubrici *Vijenci i kaktusi*, gdje je kviz dobio jedan vijenac, a sama *Kviskoteka* je nazvana uobičajenom kvizom s tek malo promijenjenom shemom, ali „nakon duže stanke, i takva će emisija zabaviti dio gledališta“. ¹¹⁶ Uspjeh kviza nije se mogao predvidjeti, a *Kviskoteka* je naposljetku emitirana punih petnaest godina do 1995. godine. Uz kviz osmišljena je i maskota *Kvisko*, kojeg je prema ideji Laze Goluže napravio hrvatski umjetnik Miroslav Šutej. *Kvisko* je bio malen svemirac koji je postao poprilično

¹¹¹ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 562.

¹¹² „Na kraju tjedna“, Studio, br. 1259., 52.

¹¹³ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 562.

¹¹⁴ Program Studija, br. 834., 48.

¹¹⁵ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 276.

¹¹⁶ „Vijenci i kaktusi“, Studio, br. 836., 37.

popularan te su u redakciju tijekom godina stizale *Kvisko* figurice od raznih materijala.¹¹⁷

Studio tijekom 1980-ih ima standardiziran, prepoznatljiv izgled. Tijekom desetljeća stvoren je poznati brend časopisa, od naslovnica s poznatim stranim i domaćim zvijezdama do zanimljivih intervjua i članaka o svemu što se ticalo popularne kulture, domaće i svjetske. Odgovorni urednik od svibnja 1981. do svibnja 1989. je Mario Bošnjak.¹¹⁸ Program u *Studiju* je 1980. tiskan u crno-bijelom, rubrika „Vijenci i kaktusi“ nalazi se odmah prije početka programa, a sam televizijski tjedan traje od subote do subote. U ožujku 1981. format se mijenja te su neke stranice u boji, dok je sam program i dalje crno-bijeli. Između stranica programa dolaze duži opisi i fotografije filmova i serija, ali i poneki intervju s gostima emisija tog tjedna. Od kraja ožujka prije samog programa je stavljena svojevrsna naslovna stranica na kojoj velikim slovima piše RTZ, zatim tjedan broja, uglavnom je na njoj i jedna fotografija te podnaslovi vezani uz istaknuti sadržaj.¹¹⁹ Ove godine se mijenja i naslove rubrike „Vijenci i kaktusi“, od tada se zove „Od subote do subote“.

Većih promjena neće biti do 1985. kada se pojavljuje boja na stranicama *Studije*vog programa, Prvi program asocira se s ružičastom bojom, a drugi s plavom. Najveća promjena ove godine je ipak pomak televizijskog tjedna za jedan dan unaprijed, tako da počinje petkom, a završava četvrtkom. U *Studiju* se navodi kako je ova odluka donesena da bi se postigla točnost televizijskog programa. Naravno, kako televizijski tjedan više ne počinje sa subotom kritična rubrika je ponovno promijenila ime te se sada zove „Na kraju tjedna“.¹²⁰ Zadnje promjene događaju se 1988. s dolaskom Trećeg programa. Treći program je u crnom, a pri kraju godine Drugi program više nije obojan plavom, već sivom. Rubrika „Na kraju tjedna“ se premješta na početak samog časopisa, a program se estetski mijenja u rujnu. Naime, do tada je program prva tri programa bio na lijevoj stranici, a programi ostalih na desnoj. Ovo se mijenja tako da su sada Prvi, Drugi i Treći program u sredini, a oko njih su opisi emisija, filmova i serija.¹²¹

¹¹⁷ Novak, Božidar, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, 791.-792.

¹¹⁸ Isto, 792.

¹¹⁹ *Studio*, br. 886., 33.

¹²⁰ „Studio novo“, *Studio*, br. 1127., 31., 46.

¹²¹ Program *Studija*, br. 1275., 20.-45.

Promjene u časopisu nisu samo estetske jer kroz 1980-e njegova cijena raste zbog gospodarskih prilika u zemlji. Početna cijena 1980. u siječnju je 10 jugoslavenskih dinara, međutim ta cijena prvotno postepeno raste.¹²² Prvi puta u listopadu 1985. doseže 100 dinara.¹²³ Ova godina može se promatrati kao odskočna daska za povećavanje cijene časopisa i rast inflacije u cijeloj Jugoslaviji. Od 1985. cijena raste poprilično ujednačeno do 1988. kada u lipnju te godine doseže 1000 dinara.¹²⁴ Cijene u 1989. odskaku poprilično više od prijašnjih te na kraju godine dosežu 80.000 dinara.¹²⁵

¹²² Studio, br. 822..

¹²³ Studio, br. 1125.

¹²⁴ Studio, br. 1261.

¹²⁵ Studio, br. 1341.

4. Veliki projekti

4.1. Zimske olimpijske igre u Sarajevu 1984.

Organizacijski odbor je 1978. saznao kako će se 14. po redu Zimske olimpijske igre održati u Sarajevu. Ovo su bile tek druge Olimpijske igre na tlu jedne socijalističke države, nakon Moskve 1980. te prve i jedine na tlu Jugoslavije. Igre su tekle uspješno, bez ikakvih problema i ostale su zapamćene po tome što je prvi puta Jugoslavija osvojila medalju na zimskim Olimpijskim igrama, naime skijaš Jure Franko je osvojio srebrnu medalju u velikom slalomu. Što se tiče televizije i prihoda od naknada za prijenos, poprilično su skočili između igara na Lake Placidu 1980. kada je zarada iznosila oko dvadeset milijuna američkih dolara, do iznad sto milijuna dolara za vrijeme igara u Sarajevu. Igre je otvorio tadašnji predsjednik predsjedništva SFRJ Mika Špiljak, a čast paljenja olimpijskog plamena pripala je klizačici Sandi Dubravčić.¹²⁶ S obzirom da su ovo bile prve Olimpijske igre u Jugoslaviji i najveći sportski događaj na svijetu, svi televizijski centri su sudjelovali u njihovom prijenosu.

Tijekom prijenosa Zimskih olimpijskih igara u Sarajevu postignuta je suradnja svih osam RTV centara JRT-a. Početkom 1983. osnovana je Direkcija JRT za RTV prijenos ZOI 84 koja je potpomogla organizaciji i realizaciji ovako velikog projekta, do tada najvećeg na JRT-u. Proizvedeno je sto jedanaest svjetskih televizijskih prijenosa



Slika 1. Logo Zimskih olimpijskih igara u Sarajevu

u trajanju od dvjesto i četiri sata, međutim u ovu brojku nisu uračunati događaji koji su prenošeni samo za jugoslavensku publiku što su prijenosi dočeka Olimpijske vatre u Dubrovniku, dočeka Vatre u Sarajevu i prijenos 87. zasjedanja Međunarodnog olimpijskog odbora. Za jugoslavenske gledatelje je emitirano sto četrdeset sati programa, a za eurovizijsku razmjenu pedeset i devet priloga te su pripremljene tri reportaže od četrdeset i pet minuta za nesvrstane

¹²⁶ IOC, "Sarajevo 1984 Winter Olympics - Athletes, Medals & Results," Olympics.com, April 24, 2018, <https://olympics.com/en/olympic-games/sarajevo-1984>.

zemlje.¹²⁷ Otprilike tri tisuće radnika JRT-a je angažirano za vrijeme olimpijskih igara, oni su bili raspoređeni na mjesta održavanja sportskih događanja, Direkciju, Međunarodni RTV centar i RTV press-centar. Govoreći o tehničkim potrebama za realizaciju prijenosa Zimskih olimpijskih igara, bilo je potrebno dvadeset i dva reportažna kola, sto šest kamera, trideset magnetoskopa, pedeset i četiri seta mobilnih mikrotalasnih veza, a privremeno je postavljeno oko pedeset i pet kilometara specijalnih kablova.¹²⁸

Naravno, cijeli tim sportske redakcije, kao i mnogi tehničari RTZ-a bili su angažirani u realizaciji prijenosa ZOI u Sarajevu. Redatelj sportske redakcije tada je bio Davorin Bošnjak¹²⁹, a između ostalih u realizaciji projekta sudjelovali su tehničari Vladimir Bakarić¹³⁰, koji je upravljao reportažnim kolima, inženjer-projektant Vedran Klepac¹³¹, snimatelj magnetoskopom Gino Rajšek¹³² te Mirko Višić¹³³ koji je projektirao s RK-9 s tri kolor kamere, koje su postale neizostavan dio



Slika 2. Maskota Zimskih olimpijskih igara
Vučko

velikih događanja. Tihana Škrinjarić koreografkinja je i plesna pedagoginja, koja je osim kazališnih predstava koreografirala i plesne točke za velika državna i sportska događanja, između ostalog i za Zimske olimpijske igre u Sarajevu.¹³⁴ Osim tehničara, novinara i komentatora na licu mjesta Zimske olimpijske igre su pratili i novinari iz RTZ-ovog centra, ali i novinari *Studija*. Prilog o ZOI su za *Studio* priredili Ljudevit Gaj, Zvonko Kovačić i Mirko Stojić, a sudjelovali su razni novinari i tv-komentatori.¹³⁵ Kako bi ZOI imale i svoj prepoznatljiv izgled televizijskoj publici, grafičar i voditelj Odjela za

¹²⁷ "ZAVRŠNI IZVJEŠTAJ Organizacionog Komiteta XIV Zimskih olimpijskih igara Sarajevo, 1984.", Sarajevo, Oslobođenje, 1984., 155.

¹²⁸ Isto.

¹²⁹ Božidar, Novak, *Leksikon radija i televizije*, 52.

¹³⁰ Isto, 32.

¹³¹ Isto, 248.

¹³² Isto, 443.

¹³³ Isto, 581-582.

¹³⁴ Isto, 518-519.

¹³⁵ „Olimpijski TV pregled“, *Studio*, br. 1035., 30.-33., 48.-53.

TV dizajn Tomislav Mikulić, dizajnirao je i ostvario televizijsku špicu koja je tehnički bila na visokom nivou, u relativno skromnim tehničkim uvjetima.¹³⁶

Zimske olimpijske igre u Sarajevu se kao tema prvi puta pojavljuje u *Studiju* u broju za tjedan od 4. do 10. veljače 1984. kada počinje specijalna reportaža i naravno, TV pregled. Pripremljen je detaljan raspored i opis svakog pojedinačnog sporta. Iako je svečano otvaranje bilo u srijedu 8. veljače, već je u utorak 7. veljače otvoreno hokejsko natjecanje utakmicom između SAD-a i Kanade koje se prenosilo na drugom programu. Izravni prijenos svečanog otvaranja sa stadiona Koševo prenosio je prvi program u 14:25 sati, dok je drugi pustio snimku navečer u 20 sati kako bi i oni koji nisu bili u mogućnosti gledati izravno mogli pogledati. Svečano otvaranje trajalo je sedamdeset minuta, a na stadionu je bilo pedeset tisuća gledatelja, dok je na televiziji otvaranje moglo pratiti oko dvije i pol milijarde gledatelja širom svijeta. Nakon svečanog otvorenja oba programa prenose naizmjenice određene sportove. Prvi program uglavnom prenosi u priepodnevnim satima te sportove poput skijanja, brzog klizanja i sanjkanja, dok drugi program prenosi uglavnom u poslijepodnevnim i večernjim satima i prenosi hokej.¹³⁷ Kroz tri priloga u *Studiju* tijekom Olimpijskih igara na dvanaest stranica se donose informacije te komentari i razmišljanja sportskih novinara i komentatora *Studija*. Svaka disciplina je barem nakratko prokomentirana, a između prijenosa samih sportskih događaja emitira se emisija „Olimpijski pregled“. Zimske olimpijske igre zatvorene su u nedjelju 19. veljače u 19:55 sati u dvorani Zetra. Predviđeno je bilo trajanje od trideset minuta tijekom kojih su izlazile delegacije zemalja sudionica, održani su govori zahvalnosti te se ugasio plamen i spustile su se zastave. Posebno su podignute zastave Grčke, Jugoslavije i Kanade kao iduće zemlje domaćina.¹³⁸

4.2. Univerzijada u Zagrebu 1987.

Svjetske studentske igre, ili Univerzijade, održavaju se od 1959. kada je prvi domaćin bio talijanski grad Torino. Od tada se održavaju svake dvije godine i najveće su sportsko natjecanje za studente na svijetu. Održavaju se u sklopu Međunarodne studentske sportske federacije (Federation Internationale du Sport Universitaire,

¹³⁶ Matešić, Emil, *Kratke forme za dugo sjećanje*, Meandarmedia, Zagreb, 2011., 149.

¹³⁷ Isto, 34., 36., 38., 40., 42., 44., 46.

¹³⁸ „Olimpijski TV pregled“, *Studio*, br. 1035., 29-31.

FISU). Univerzijada u Zagrebu četrnaesta je po redu od njezina osnutka, a održana je od 8. do 19. srpnja 1987. kada se nastavilo obaranje rekorda u broju zemalja sudionika, ali i samih natjecatelja. Tada su se natjecale 122 zemlje, s 6423 sportaša u 12 sportskih disciplina. Jugoslavija je bila domaćin raznim svjetskim i europskim prvenstvima, međutim Univerzijada je bila treća po redu velika sportska manifestacija održana na tlu Jugoslavije, a druga na tlu Hrvatske. Prve su bile Mediteranske igre u Splitu 1979., zatim ZOI u Sarajevu 1984. i naposljetku Univerzijada.¹³⁹

Zagrebu je dodijeljena organizacija Univerzijade već 13. svibnja 1984. kada ju je u Veneciji izvršni odbor FISU dodijelio Univerzitetkom savezu za fizičku kulturu Jugoslavije. Nakon ove odluke, već je 26. lipnja Skupština grada Zagreba na sjednici



Slika 3. Znak Univerzijade 1987.

vijeća osnovala Organizacijski odbor Univerzijade '87 čiji je zadatak organizacija i provedba priredbe. Osnovana su i druga potrebna tijela, unutarnja organizacija, a s obzirom kako Univerzijada nije samo sportska manifestacija, već i kulturna i politička, osnovana su potrebna organizacijska tijela i za taj dio manifestacije.¹⁴⁰ Tijekom sljedeće godine pripremljen je program Univerzijade koji se podijelio na dvije cjeline, a to su sportski program i program pripreme grada. Oba dijela su usvojena u ožujku 1985. na sjednici Izvršnog vijeća Skupštine grada Zagreba i na sjednici Organizacijskog odbora. Dok program pripreme grada obuhvaća i konkretne razvojne ciljeve grada Zagreba kojem je Univerzijada poslužila kao motiv, u sportskom programu je točno utvrđeno što se treba realizirati, a to su: „polazne osnove priprema za Igre, opseg izgradnje, rekonstrukcije i adaptacije sportskih i smještajnih objekata, oprema potrebna za održavanje Igara po vrstama, sredstva potrebna za pokriće troškova organizacije po djelatnostima, izvori financiranja i cijena korištenja kreditnih izvora sredstava.“¹⁴¹

¹³⁹ "Zagreb (YUG)," www.fisu.net, pristupljeno 4. travnja 2023., https://www.fisu.net/fisu/about-fisu/fisu_history/zagreb-yug.

¹⁴⁰ Organizacijski komitet, "Univerzijada '87 Izvještaj", Zagreb, ožujak 1988., 2.

¹⁴¹ Isto, 3-4.

Jedan od odjela Organizacijskog odbora bio je Sektor za propagandu čiji je zadatak bio promoviranje Univerzijade u Jugoslaviji i inozemstvu te stvaranje „pozitivnog i afirmativnog raspoloženja prema Igrama“.¹⁴² Već je 1985. počelo vizualno predstavljanje igara s tiskanjem priručnika „Grafičkih standarda UNIVERZIJADE '87“ koji na tri jezika (hrvatskom, francuskom i engleskom) utvrđuje standarde službenih znakova i boja, logotip, piktograme, pismo i maskotu. Dušan Bekar je autor službenog znaka te samim time i vizualnog identiteta Univerzijade. Znak Univerzijade je stilizirani lik sportaša u skoku s raširenim rukama, osim toga vizualno izgleda kao slovo Y s kojim je Jugoslavija bila međunarodno priznata.¹⁴³ Osim službenog znaka bitna je i maskota vjeverica Zagi koju je nacrtao Nedjeljko Dragić, koji je autor i trinaest animiranih televizijskih najavnica.¹⁴⁴



Slika 4. Maskota Univerzijade 1987., vjeverica Zagi

Za projekt Univerzijade '87 bila je potrebna suradnja televizijskih centara iz svih republika i autonomnih pokrajina. Poslije ZOI u Sarajevu, Univerzijada je bila najveći projekt za JRT i dakako za RTZ s obzirom da se održavala u Zagrebu. Ovo je također bila izvrsna prilika za RTZ jer su upravo sportski novinari, izvjestitelji i komentatori bili prvi korisnici još nedovršene zgrade novog doma RTZ-a na Prisavlju.¹⁴⁵ Osim novog televizijskog doma otvoren je i Međunarodni radio-televizijski centar, a RTZ-u je odobreno 7 milijuna dolara za potrebe proizvodnje i distribucije.¹⁴⁶ Sveukupni broj osoblja JRT-a koji je radio na ovom projektu bio je 1158, od tog broja 600 radnika je bilo sa RTZ-a.¹⁴⁷ Voditelj projekta bio je Božo Sušec, Jerko Vukov je tehnički predvodio projekt, dok su glavni realizatori bili Marin Kalebota, Davorin Bošnjak i Vladimir

¹⁴² Isto, 41.

¹⁴³ Isto, 42.

¹⁴⁴ "Dragić, Nedeljko, Hrvatska Enciklopedija," enciklopedija.hr, 2021, <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=16122>.

¹⁴⁵ Božidar, Novak, *Leksikon radija i televizije*, 104.

¹⁴⁶ Zekić, Jasenko. "Univerzijada '87. – drugi ilirski preporod." *Časopis za suvremenu povijest* 39, br. 2 (2007): 299-318. <https://hrcak.srce.hr/19014>, 314.

¹⁴⁷ Saračević, Sead, ur., *Univerzijada '87 Zagreb Jugoslavija*, Zagreb, GIRO Naša djeca, 1988, 349.

Knezoci. Neka druga imena s RTZ-a koja su pridonijela realizaciji prijenosa Univerzijade su novinari Milorad Dupanović i Silvana Radun Špehar, majstor rasvjete Željko Fistrić i ton majstor Božidar Rožman, kamermani Tihomir Marelj i Zlatko Milošević, voditelj montažera i terenski montažer Robert Petrinec te scenograf Ante Šimić.¹⁴⁸

S obzirom da su sudjelovale sve članice JRT-a, morali su se dogovoriti osnovni elementi prijenosa već u pripreмноj fazi, članice su prije same Univerzijade trebale realizirati TV prijenos u skladu s važnosti Univerzijade na društvenom i međunarodnom nivou, zatim informirati javnost o toku organizacijskih priprema za Univerzijadu, formirati radijski i televizijski pool za realizaciju prijenosa. Osnovni televizijski signal trebao je pokriti svečano otvaranje, finalna natjecanja svih sportskih disciplina te svečano zatvaranje Univerzijade i to na stadionu u Maksimiru, u Domu sportova te u sportsko-rekreacijskim centrima Mladost, Šalata i Jarun. Sportski objekti bili su raspodijeljeni na tri grupe: ona s kojih se vrše prijenosi stalno montiranom tehnikom, ona s kojih se izvještava povremeno i ona koja treba obraditi ENG tehnologijom. U prvu grupu ulazila su četiri borilišta za koja su onda bile potrebne i stalne postave radnika.¹⁴⁹ Za svaki dobar prijenos potrebni su i komentatori, a kako bi sve teklo glatko uspostavljene su tri cjeline u sistemu komentatorskih veza. Prva je bila u Zagrebu sa sedamdeset komentatorskih pozicija na stalnim borilištima, zatim u gradovima suorganizatorima je bila dvadeset i jedna komentatorska pozicija te u TV domu gdje je bilo osamnaest komentatorskih pozicija.¹⁵⁰

Tijekom Univerzijade '87 dogovoreno je kako će Drugi program biti potpuno podređen prijenosu sportskih, društvenih i drugih emisija vezanih uz samu Univerzijadu. Na Drugom programu se za cijelo trajanje Univerzijade emitirao samo program Univerzijade koji se sastojao od izravnog javljanja sa sportskih borilišta, kulturno-društvenih događaja i emisija vezanih za Univerzijadu, javljanja i vođenja iz studija te sažetke dnevnih događaja.¹⁵¹ Za hrvatsko i jezično blisko govorno područje na Drugom programu je emitiran 121 sat i 57 minuta programa, a na Prvom 14 sati i

¹⁴⁸ Božidar, Novak, *Leksikon radija i televizije*,

¹⁴⁹ Organizacijski komitet, "Univerzijada '87 Izvještaj", Zagreb, ožujak 1988, 76-77.

¹⁵⁰ Isto, 78.

¹⁵¹ Isto, 79.

15 minuta, dok je međunarodnog programa emitirano 81 sat i 20 minuta za međunarodne tvrtke.¹⁵²

Studio je dakako pisao o Univerzijadi već nekoliko mjeseci ranije u članku „Zagi želi program cijeli“ u kojemu se najavljuje kako će Drugi program biti podređen Univerzijadi. Članak je napisan u obliku intervjua s inženjerom Dubravkom Šarićem koji je pomoćni direktor za tehniku, ali i glavni rukovoditelj *Operativnog odbora JRT za radio-televizijsko pokrivanje Univerzijade*, a dodatna zanimljivost je kako se intervju provodi u već spomenutoj novoj zgradi TV doma. Iz ovog intervjua čitatelji *Studija* saznaju kako je sklopljen ugovor između JRT-a i OK-a Univerzijade te je JRT-u bez naknade dodijeljeno praćenje Univerzijade, a zauzvrat Univerzijada ima pristup JRT-ovom signalu za daljnju distribuciju i prodaju u inozemstvo. Intervju otkriva točno kako su se centri JRT-a raspodijelili po lokacijama, TV Sarajevo i TV Novi Sad će prenositi Šalatu, TV Beograd Dom Sportova, TV Ljubljana Mladost, a TV Zagreb sa stadiona u Maksimiru. Problem organizatorima predstavlja Jarun i prijenos veslanja zbog predviđene pozicije kamera i položaja sunca, međutim TV centri nalaze rješenje. Očekuju se mogućnosti usporavanja snimke, njenog zamrzavanja i ponavljanja, a Dubravko Šarić opisuje napredak kao: „ne revolucionaran, no sigurno će podići razinu TV prijenosa i s Univerzijade i uopće.“ Nadalje u intervjuu se raspravlja o prijenosima i njihovoj prilagodbi za domaće i strano tržište. Na primjer, finala natjecanja održavat će se u popodnevnim satima kako bi i zaposleni građani mogli pratiti. U trenutku intervjua mali broj zemalja se prijavio za izravan prijenos, samo Turska i Grčka, a nešto veći za sažetke. Dubravko Šarić ističe kako svjetska javnost nije zainteresirana za studentske igre.¹⁵³

U *Studiju* Univerzijada nije bila prisutna samo u programskom djelu i s opisima događanja već na nekoliko stranica u svakom broju u tjednima njenog održavanja. Članci pod imenima „Spektakl za pamćenje“, „Svijet Zagrebu, Zagreb svijetu“, „Znamo se igrati“ i „Reportaža“ opisivali su kakvo je bilo svečano otvorenje, kako su prolazili dani sportaša u Zagrebu, kako se Zagreb promijenio u iščekivanju Univerzijade, naravno popraćeni mnoštvom fotografija.¹⁵⁴

¹⁵² Saračević, Sead, ur., *Univerzijada '87 Zagreb Jugoslavija*, 349.

¹⁵³ „Zagi želi program cijeli“, *Studio*, br. 1199., 20.-21.

¹⁵⁴ *Studio*, 1213., 1214., 1215.

4.3. Eurovizija u Zagrebu 1990.

Kada je Pjesma Eurovizije prvi puta održana 1956. samo je sedam država sudjelovalo u natjecanju. Pjesma Eurovizije je inspirirana talijanskim festivalom glazbe Sanremo, a osmislio ju je Marcel Bezencon. Nakon prve dvije godine, natjecanje je nastavilo rasti i pretvorilo se u kulturni i glazbeni fenomen. Pjesma Eurovizije direktno je povezana s Europskom radiodifuzijskom unijom (European Broadcasting Union, EBU) na način da se u pravilu mogu natjecati samo zemlje članice te organizacije. S obzirom da je tehnologija za međunarodno emitiranje još bila potpuno nova, ovaj pothvat je bio vrlo rizičan i prijeloman u povijesti televizije.¹⁵⁵

Jugoslavija je prvi puta sudjelovala u natjecanju 1961. iako tada još nije bila dijelom EBU-a. Tek od 1967. JRT postaje dio EBU-a, a televizijski centar u Zagrebu postaje točka preko koje će Jugoslavija primati eurovizijske vijesti.¹⁵⁶ Kao prva i jedina socijalistička država koja je za vrijeme Hladnog rata sudjelovala u Pjesmi Eurovizije, Jugoslavija je imala jedinstvenu priliku predstaviti se zemljama zapadne Europe kao mediteranska turistička destinacija. Međutim, lošije rezultate u 1960-ima i 1970-ima često su mediji pripisivali politici, iako je natjecanje trebalo biti apolitično.¹⁵⁷ Jugoslavija od 1976. do 1981. nije sudjelovala na Pjesmi Eurovizije upravo zbog loših rezultata, ali i zbog mišljenja kako jugoslavenska publika nije zainteresirana za samo natjecanje. Nakon odluke o ponovnom sudjelovanju 1980. zbog hospitalizacije i smrti Josipa Broza Tita koja se skoro podudarala s datumom natjecanja, još je ta godina preskočena te je Jugoslavija od 1981. sudjelovala sve do 1992. i njezinog raspada.¹⁵⁸

U 1980-ima Jugoslaviji su se nanizali uspjesi u Pjesmi Eurovizije, sa četvrtim mjestom 1983. Danijela Popovića i pjesme „Džuli“ i 1987. s pjesmom Novih fosila „Ja sam za ples“, da bi 1989. napokon pobijedila s Rivom i pjesmom „Rock me“.¹⁵⁹ Riva je izabrana na Izboru JRT za Pjesmu Eurovizije, popularno zvanom „Jugovizija“ koja se održavala u ožujku u suradnji svih osam televizijskih centara Jugoslavije. Svaki centar najprije odabire jednu skladbu, a zatim jugoslavenski žiri može odabrati još između tri

¹⁵⁵ Wellings Ben, Kalman, Julie, „Entangled histories: identity, Eurovision and european integration“ u *Eurovision: identity and the international politics of the Eurovision Song Contest since 1956*, ur. Julie Kalman, Ben Wellings i Keshia Jacotine, 1-20., Singapore, Palgrave Macmillan, 2019., 8.

¹⁵⁶ Galić, 140.

¹⁵⁷ Vuletic, Dean, “Yugoslavia in the Eurovision Song Contest,” in *Made in Yugoslavia Studies in Popular Music*, ed. Danijela Š. Beard and Ljerka V. Rasmussen (New York: Routledge, 2020), 165.

¹⁵⁸ Isto, 169-170.

¹⁵⁹ Isto, 170-171.

pjesme koje su centri poslali u užem izboru. Kako se 1989. Jugovizija održala u Novom Sadu, Televizija Novi Sad je imala zadatak prenositi uživo ovaj događaj u kojem se natjecalo 16 pjesama, od kojih je TV Zagreb poslao tri.¹⁶⁰

Riva i „Rock me“ pobjeđuju na Jugoviziji i postaju četvrti predstavnici za redom TV Zagreba koji idu dalje u finale Pjesme Eurovizije koja se 1989. održala u Lausannei u Švicarskoj. Ova zadarska grupa s pjesmom Rajka Dujmića u kojoj pjevačica moli pijanista da zasnira nešto za ples istaknula se između mnoštva balada i odnijela pobjedu te je 35. natjecanje Pjesma Eurovizije održano u Zagrebu 1990. godine.¹⁶¹ Zanimljivo je kako je ovo prvi izbor za Pjesmu Eurovizije s dobnom granicom, naime natjecatelji nisu smjeli biti mlađi od šesnaest godina u trenutku natjecanja.¹⁶²

Tijekom 1990. TV Zagreb je imao dvostruki posao s obzirom da se Jugovizija te godine održala u Zadru u čast Rive, a sama Pjesma Eurovizije se održala u Zagrebu. Dvije zasebne ekipe su vodile ova dva velika projekta, prvi od kojih je bio dakako, službeno, „JRT-izbor, Zadar '90“. U Zadru je Jugovizija održana u dvorani Jazine, izvršni producent je bio Silvije Hum, urednik zabavno-glazbenog programa RTZ-a, a redatelj je bio Stanko Crnobrnja.¹⁶³

Voditelji su bili Ana Brbora Hum i Branko Uvodić¹⁶⁴, a kao pripremu za Eurosong u Zagrebu isprobale su se i nove tehnologije, kao što su „video-wall“ što je veliki ekran na kojemu se projicira slika za vrijeme izvedbe, nova rasvjetna tehnologija te nove kamere.¹⁶⁵

Jugovizija se održala 3. ožujka, a u izboru od šesnaest pjesama, Tatjana Matejaš „Tajči“ je s pjesmom „Hajde da ludujemo“, koju je napisao Zrinko Tutić, pobijedila s



Slika 5. Logo Pjesme Eurovizije

¹⁶⁰ „Pjesma Eurovizije: Pred zadnjom preprekom“, Studio, 1300., 68.

¹⁶¹ “Rock Me Baby! Looking Back at Yugoslavia at Eurovision,” eurovision.tv, 17. rujna 2017, <https://eurovision.tv/story/top-ten-entries-from-Yugoslavia>. Pristupljeno 19. travnja 2023.

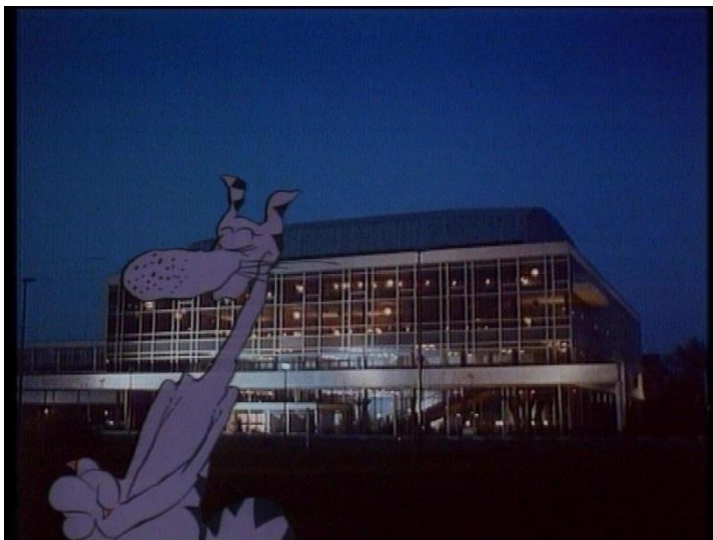
¹⁶² Marija Antolić, “30 godina od Eurosonga u Zagrebu,” eurosong.hr, 5. svibnja 2020, <https://eurosong.hr/30-godina-od-eurosonga-u-zagrebu/>.

¹⁶³ Stoisavljević, Dubravko, „Zadar za Europu“, Studio, br. 1346.

¹⁶⁴ “1990. - Zadar,” eurosong.hr, pristupljeno 24. travnja 2023., <https://eurosong.hr/povijest/povijest-jugovizije/1990-zadar/>.

¹⁶⁵ Stoisavljević, Dubravko, „Zadar za Europu“, Studio, br. 1346.

najvišim brojem bodova u povijesti Jugovizije, skupila je čak 114 bodova.¹⁶⁶ Nakon Jugovizije, nova ekipa RTZ-a se sprema, na čelu s direktorom RTZ-a Goranom Radmanom, za Pjesmu Eurovizije u Zagrebu. Pjesma Eurovizije je održana 5. svibnja, a redatelj je bio Nenad Puhovski, dok su voditelji naposljetku bili Helga Vlahović i Oliver Mlakar.¹⁶⁷ Naime, tri dana prije samog događaja nije se pouzdano znalo hoće li voditi oni ili beogradska voditeljica Dubravka Marković i zagrebački glumac Rene Medvešek.¹⁶⁸ Osim voditelja, za vizualni aspekt prijenosa trebalo je osmisliti i izabrati logo i maskotu. Logo koji se sastojao od točkastih usana u obliku slova E osmislio je Boris Ljubičić koji je izabrao i slova i boje.¹⁶⁹ Maskotu, Euromačka ili Eurocat, je pak osmislio Joško Marušić. Eurocat je ružičasti mačak koji je svojevrsan dodatni voditelj Pjesme Eurovizije te se pojavio prije svake razglednice predstavljajući 22 zemlje natjecateljice. Osim na razglednicama, Eurocat je bio prisutan i na početku, za vrijeme glasanja i kroz cijelu emisiju u tragovima.¹⁷⁰ Špice za Pjesmu Eurovizije osmislio je i tehnički izradio Tomislav Mikulić sa svojim mladim i entuzijastičnim timom.¹⁷¹ Daljnji vizualni aspekt je dakako bila Koncertna dvorana Vatroslav Lisinski gdje se Pjesma Eurovizije održavala, a za njezino uređenje bila je zaslužna Scenografija TV Zagreb



Slika 6. Maskota Eurovizije 1990., Eurocat ispred dvorane Vatroslava Lisinskog

na čelu sa Zvezdanom Kvočić, a za idejno rješenje zaslužan je Drago Turina. Osim preko osamsto rasvjetnih tijela, u dvorani je bio video-zid, a dio pozornice je bio određen za orkestar. Osim koncertne dvorane cijela zgrada se prilagodila potrebama natjecanja pa su se tu našli prostor za novinare, prostori za sponzore,

¹⁶⁶ "1990. - Zadar," eurosong.hr, pristupljeno 24. travnja 2023., <https://eurosong.hr/povijest/povijest-jugovizije/1990-zadar/>.

¹⁶⁷ Marija Antolić, "30 Godina Od Eurosonga U Zagrebu," eurosong.hr, 5. svibnja 2020., <https://eurosong.hr/30-godina-od-eurosonga-u-zagrebu/>.

¹⁶⁸ "Eurovision in Zagreb 1990 (HRT, TV Kalendar 5.5.'10)," www.youtube.com, 6. svibnja 2010., https://www.youtube.com/watch?v=kCcZCe510hU&ab_channel=mathmos.

¹⁶⁹ Šentić, Boro, „Slika dobrog zvuka“, Eurosong '90 Pjesma Eurovizije, Posebno izdanje, travanj/svibanj 1990., 43.

¹⁷⁰ Šentić, Boro, „Sve se vrti mačku oko repa“, Eurosong '90 Pjesma Eurovizije, Posebno izdanje, travanj/svibanj 1990., 42.

¹⁷¹ Matešić, Emil, *Kratke forme za dugo sjećanje*, Meandarmedia, Zagreb, 2011., 149.-150.

informacijski pult, mali restoran i bar, prostor za TV-tehniku, a tzv. „Zeleni salon“ bio je na prvoj etaži s koje se ulazilo u dvoranu. „Zeleni salon“ je bio mjesto rezervirano za izvođače te je tamo bila postavljena kamera kako bi se moglo uživo prenositi za vrijeme glasanja.¹⁷²

U Zagreb je stiglo oko četiristo reportera i dvjesto fotoreportera koji su često i smetali kamerama zbog želje da dobiju najbolji kadar. Prijenos je preuzelo više od trideset zemalja, a pratilo ga je oko milijardu gledatelja, veliki skok od godine ranije u Laussani kada je natjecanje pratilo 600.000 milijuna gledatelja.¹⁷³ Na dan natjecanja sve je bilo spremno, međutim već se na početku smrznula slika, a nedugo zatim matrica španjolskih predstavnica Azucar Moreno nije krenula od početka što je zbunilo sestre Encarnu i Toni Salazar te su otišle sa pozornice. Međutim, nakon početnih tehničkih poteškoća matrica je pokrenuta pravilno i prva zemlja natjecateljica je mogla nastupiti. Drugih poteškoća nije bilo, a prijenos je trajao od 21:00h do 23:50h na Prvom programu. Naposljetku je pobijedio Toto Cutugno s pjesmom Insieme 1992. za Italiju sa 149 bodova, a Tajči je završila na sedmom mjestu. U kasnijim intervjuima su Tajči i Zrinko Tutić izjavili su kako su iznimno zadovoljni plasmanom pogotovo u tako jakoj konkurenciji.¹⁷⁴ Hrvatska nakon 1990. nije više sudjelovala u Pjesmi Eurovizije u sklopu Jugoslavije, a svoj samostalni debi je imala dvije godine kasnije.¹⁷⁵ RTZ je napravio izvrstan posao u organizaciji i prenošenju najpopularnijeg pjevačkog natjecanja u Europi i šire.

¹⁷² Ribičić, Branka, „Eurosong – od podruma do tavana“, Eurosong '90 Pjesma Eurovizije, Posebno izdanje, travanj/svibanj 1990., 8.-9.

¹⁷³ Marija Antolić, „30 godina od Eurosonga u Zagrebu,“ eurosong.hr, 5. svibnja 2020., <https://eurosong.hr/30-godina-od-eurosonga-u-zagrebu/>; „Tko će nas gledati?“, Eurosong '90 Pjesma Eurovizije, Posebno izdanje, travanj/svibanj 1990., 66.

¹⁷⁴ Marija Antolić, „30 godina od Eurosonga u Zagrebu,“ eurosong.hr, 5. svibnja 2020., <https://eurosong.hr/30-godina-od-eurosonga-u-zagrebu/>; Kovačić, Zvonko, „Goli pred Evropom“, Studio, br. 1362, 11.-17.05.1990., 6.-7.

¹⁷⁵ Eurovision in Zagreb 1990 (HRT, TV Kalendar 5.5.'10),” www.youtube.com, 6. svibnja 2010., https://www.youtube.com/watch?v=kCcZCe510hU&ab_channel=mathmos.

5. Najpopularnije domaće dramske serije

Uz informativne, zabavne i školske emisije, jedan od najgledanijih dijelova televizijskog programa su televizijske serije. Nastale od serijala filmova, televizijske serije jeftiniji su i jednostavniji način da se ispuni program koji se pokazao kroz godine iznimno uspješnim. Tijekom 1980-ih RTZ je na svome programu imao strane i domaće igrane serije, uglavnom u udarnim terminima navečer kada je gledateljstvo najbrojnije. Igrane serije mogu biti bilo kojeg žanra, kao i filmovi, mogu biti kriminalističke, ljubavne, komedije, povijesne, znanstveno-fantastične, ali i kombinacija dvaju ili više žanrova. Zbog iznimne popularnosti serija među jugoslavenskim gledateljima svaki centar JRT-a morao je u godišnjem programu prikazati barem jednu seriju. Kako je televizija postala sastavni dio svakodnevnog života većine građana, tako je program morao ići u korak s gledateljima, a televizijske serije su polako mijenjale tipičnu večer jedne obitelji. Umjesto slušanja radija, čitanja knjiga ili pričanja priča gledala se najnovija epizoda serije koja bi u to vrijeme izlazila, bili to *Smogovci* i *Velo misto* ili *Dinastija* i *Poroci Miamijska*.¹⁷⁶ Tijekom 1980-ih snimane su i emitirane neke od najpopularnijih domaćih igranih serija, kao što su već spomenuti *Smogovci* i *Velo misto*, zatim *Jelenko*, *Nepokoreni grad*, ali i mini-serije poput *Kiklopa* i *Lažeš, Melita*.

Ulazak u novo desetljeće prati i produkcija novih televizijskih serija, prva od njih je *Velo misto*. Ova serija neodoljivo podsjeća na *Naše malo misto*, jednako popularnu seriju iz prošlog desetljeća, međutim ona nije njen nastavak. Dok se *Naše malo misto* događa u neimenovanom malom mjestu u Dalmaciji, *Velo misto* je imenovano, naime radnja je smještena u Split. Obje serije su djelo pisca i scenarista Miljenka Smoje, a *Velo misto* režirao je Joakim Marušić. *Velo misto* emitiralo se tijekom 1980. i 1981. te ima ukupno četrnaest epizoda od kojih je svaka trajala 85 minuta. Radnja prati niz zanimljivih likova i osnutak kluba Hajduk od godina prije Prvog svjetskog rata do godina poslije Drugog svjetskog rata.¹⁷⁷

Likovi serije opisani su kao „Mediterranci“, ljudi koji bježe od tradicije, ali je vole, ne skrivaju osjećaje koje doživljavaju vrlo intenzivno, vrlo su lokalni, a opet europski. Glavna mjesta događanja su Voćni trg i Brijanica od Meštra, koja je okupljalište skoro svih protagonista. Za autentičan osjećaj pobrinuli su se, osim scenarista i režisera, i

¹⁷⁶ Bošnjaković, Mata, *Kulturna Funkcija Televizije*, Zagreb: Zavod za kulturu Hrvatske, 1984., 51-52.

¹⁷⁷ Božidar, Novak, *Leksikon radija i televizije*, 665.

kostimografkinja Vanda Ninić, scenograf Duško Jeričević, uz talentiranu glumačku ekipu.¹⁷⁸ U glavnim ulogama se ističu Boris Dvornik, Zdravka Krstulović, Milan Štrljčić, Mladen Barbarić, Aljoša Vučković, Mira Furlan, Fabijan Šovagović i drugi.¹⁷⁹

Velo misto emitirano je nedjeljom u 20 sati na Prvom programu, a reprize su emitirane svake subote oko 14 sati kako bi se gledatelji mogli podsjetiti radnje i likova prije nove epizode. Prva epizoda je prikazana 30. studenog 1980., a posljednja 1. ožujka 1981. godine. Tijekom tri i pol mjeseca emitiranja *Velo misto* je privuklo brojno gledateljstvo i steklo veliku popularnost, međutim nije ostalo bez kritika. Nekoliko je puta serija dobila po jedan vijenac u rubrici „Vijenci i kaktusi“. Nakon prve epizode u toj rubrici dobiva jedan vijenac uz kritiku kako je „malo razočarao rastegnutošću, pa i nategnutošću nekih situacija i likova“, međutim tu su i riječi hvale za televizijsku i glumačku ekipu te predviđanje kako „predstavljaju utabanu i široku stazu kojom će sljedećih nedjelja ova serija zaokupljati pažnju šireg TV-gledališta“.¹⁸⁰ Ta pretpostavka se ostvarila, jer je u istoj rubrici, samo tri mjeseca kasnije zaključeno kako je „uspjela u protekla tri i pol mjeseca zadržati pažnju velikog dijela našeg TV-gledališta“ i zbog toga je cjelokupna serija dobila priznanje s još jednim vijencem.¹⁸¹

Jelenko je dječja serija RTV Zagreb koja je prvi puta emitirana u nedjelju 4. siječnja 1981. u jutarnjem terminu. U sklopu dječje emisije „Po jutru se dan poznaje“ emitirano je svih trinaest epizoda u terminu od 10 do 11:30 sati, a reprize su se emitirale svaki četvrtak u 17:45 sati. Emitiranje je tako trajalo od 4. siječnja do 29. ožujka iste godine. U programu *Studija* ponekad se opis epizode nalazio pokraj originalnog emitiranja, a kada za to nije bilo mjesta nalazio se pokraj reprize.

Scenarij za seriju napisala je Maja Gluščević, a njezin suprug Obrad je režirao, dok je urednik bio Pajo Kanižaj. Priča je to o lanetu koje djeca spase od lovokradice, smještena u planinskom kraju središnje Hrvatske, a snimana u Sloveniji. Iskusna TV ekipa i sjajna glumačka ekipa jedan su od razloga uspjeha serije *Jelenko*. Kostimografkinja Vjera Ivanković radila je na ovoj i mnogim drugim serijama, kao i scenograf Želimir Zagota. Glumci Ramiz Pašić, Milan Luketić, Fatima Sulić, Rade

¹⁷⁸ „Velo misto“, Studio, br., 869., 4.

¹⁷⁹ Božidar, Novak, *Leksikon radija i televizije*, 677.

¹⁸⁰ „Vijenci i kaktusi“, Studio, br. 870., 37.

¹⁸¹ „Vijenci i kaktusi“, Studio, br. 883., 37.

Marković i Miloš Kandić samo su neki od ekipe koja je radila na ovoj seriji.¹⁸² Redatelj Obrad Gluščević umro je 1980. te nije doživio uspjeh serije, a posthumno mu je i dodijeljena Srebrna statua JRT-a za režiju na Festivalu JRT-a 1981. godine.¹⁸³ O popularnosti ove serije svjedoči i kako se za nekoliko godina počela reprizirati, dapače već 1985. se od 17. siječnja puštaju reprize u terminu 17:45 sati četvrtkom.

Nepokoreni grad dramska je serija s elementima povijesti u slobodnoj umjetničkoj interpretaciji koja je bila na televiziji od 21. veljače do 23. svibnja 1982. u trajanju od 70 do 119 minuta po epizodi. Serija se emitirala svake nedjelje, četrnaest tjedana (koliko je bilo epizoda), a sadržaj svake epizode skoro je neovisan o sadržaju iduće tako da epizode mogu stajati kao zasebne cjeline. Naravno, serija ima određeno razdoblje od 1941. do 1945. i nekoliko likova koji se ponavljaju u većini epizoda. S obzirom da serija prati Drugi svjetski rat i događanja vezana uz zagrebačku ilegalu iz Narodnooslobodilačkoga pokreta, neki likovi su stvarne povijesne ličnosti, a neki događaji pokušavaju pratiti stvarne. U časopisu *Studio* serija je opisana kao „dokumentarno-akcijska, ali se njezin raspon proteže od psihološke do akcijske pa sve do situacija s elementima čiste komedije“.¹⁸⁴

Ukupno je šest redatelja radilo na *Nepokorenom gradu*, uz razne scenariste. Neki od istaknutih scenarista su bili Milan Šećerović, Pavao Pavličić, Milivoj Matošec, Zora Dirnbach i Hrvoje Hitrec. Prve tri epizode *Burevjesnik*, *Smrt fašizmu – sloboda narodu* i *Nepokoreni* režirao je Edo Galić, četvrtu epizodu 72-96 režirao je Zoran Tadić, petu *Dugi bijeg* Stipe Delić, za šestu epizodu *Udarne grupe* vratio se Edo Galić, sedmu epizodu *Čamac na Kupi* Željko Belić, za osmu *Čovjek u sjeni* vratio se Zoran Tadić, ponovno se za devetu epizodu *Crna kožna torba vraća* Edo Galić, deseta epizoda je *Glumac* koju režira Ljiljana Jolić, iduće tri epizode *Smrt sekretara*, *Četvorka* i *Galeb* režira Vanča Kljaković te posljednju, četrnaestu epizodu *Kraj rata* režira ponovno Edo Galić.¹⁸⁵ Glazbu je skladao Alfi Kabiljo, a neki od istaknutih glumaca su Mustafa Nadarević, Pavle Bogdanović, Milan Štrlić, Mira Furlan, Jelisaveta Sablić i Miljenko Brlečić.¹⁸⁶

¹⁸² Kalinić Ahačić, Nataša, *Puni Ekрани: 50 Godina HTV programa za djecu i mlade*, Kapitol, 2008., 195-196.

¹⁸³ Isto, 198.

¹⁸⁴ „Otpor grada heroja“, uz seriju „Nepokoreni grad“, *Studio*, br. 933., 30.

¹⁸⁵ Isto; Božidar, Novak, *Leksikon radija i televizije*, 351.

¹⁸⁶ Božidar, Novak, *Leksikon radija i televizije*, 678-679.

U nedjelju, 4. travnja 1982., u sklopu dječje emisije *Što nam kaže nedjelja* emitirana je prva epizoda prve sezone *Smogovca*, između 9:55 i 11:30 sati ujutro. U opisu serije u *Studiju* stoji kako je: „Serija *Smogovci* po karakteru je humoristička, iako ćemo biti svjedoci mnogih ozbiljnih i važnih događaja.“¹⁸⁷ *Smogovci* je serija smještena u Naselku, dijelu Peščenice u Zagrebu, a prati zgone i nezgone obitelji Vraged. Obitelj Vraged se sastoji od šestero braće Drageca, Pere, Mazala, Cobre, Štefeka i Buce, njihov otac je umro, a majka je na privremenom radu u Njemačkoj.¹⁸⁸

Napravljena prema vrlo popularnim romanima Hrvoja Hitreca, i sama serija je doživjela veliku popularnost. Scenarist je bio Hrvoje Hitrec, redatelj Milivoj Puhovski, a urednik Pajo Kanižaj. Prva i druga sezona prate radnju prvog romana te svaka ima po pet epizoda. Prva sezona emitirana je od 4. travnja do 2. svibnja 1982. nedjeljom prije podne, a ubrzo nakon premijere počele su i reprize četvrtkom u 17:45 sati. Nakon prve sezone, druga je snimana 1983., a prikazana 1984. od 5. travnja do 3. svibnja u poslijepodnevnim satima svaki četvrtak, s time da su reprize bile nedjeljom prije podne. Ponovni uspjeh zabilježen je i u *Studiju* gdje se u rubrici „Od subote do subote“ za seriju ima samo riječi hvale.¹⁸⁹ Treća sezona i drugi roman izlaze zajedno te ponovno nižu uspjehe. U ožujku se emitiraju stare epizode, a između 21. svibnja i 25. lipnja emitiraju se nove epizode četvrtkom u 8:30 sati, a reprize novih epizoda bile su u 17:30 sati. Ponovno u rubrici, sada zvanjoj, „Na kraju tjedna“ za *Smogovce* kritičari daju samo pohvale te tvrde kako mogu „izdržati usporedbu s bilo kojom sličnom serijom svjetske proizvodnje“.¹⁹⁰

U četvrtak, 7. rujna 1989., u 8:30 sati *Smogovci* ponovno dolaze na televizijske ekrane. Prvo su prikazivane reprize treće sezone serije, a zatim i sedam novih epizoda. Prema najavi ponavljanja *Smogovca* očito je koliko je serija popularna, kako je „bila osvježeno u programu Dječje redakcije, ali i općenito u igranom programu TV Zagreb“. Skok između druge i treće sezone nije smetao gledateljima te je „i treći ciklus dočekan s istim entuzijazmom mladih gledalaca“.¹⁹¹ Od 19. listopada „Priča se nastavlja“ i kreću

¹⁸⁷ „RTV-program“, Studio, br. 939., 36.

¹⁸⁸ Igor Duda, „S Bucom i Bongom protiv krize. Hitrecovi Smogovci, Djetinjstvo i svakodnevica kasnog socijalizma,“ *Historijski Zbornik* 67, no. 2 (2014): 401–18, https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=230292, 405.

¹⁸⁹ „Od subote do subote“, Studio, br. 1046., 7.

¹⁹⁰ „Na kraju tjedna“, Studio, br. 1207., 52.

¹⁹¹ „Smogovci ponovno među nama“, Studio, br. 1326., 44-45.

nove epizode *Smogovaca* koje se prikazuju do 30. studenog.¹⁹² Zanimljivo je kako se za uvodnu špicu smogovci pojavljuju odjeveni poput kauboja uz glazbu Elmera Bernsteina iz filma *Sedmorica Veličanstvenih*.¹⁹³

Slavno književno djelo Ranka Marinkovića *Kiklop* u osamdesetima je dobilo čak dvije adaptacije. Prva je bila film 1982., a druga mini serija 1983., oboje prema scenariju i u režiji Antona Vrdoljaka.¹⁹⁴ Mini serija se sastojala od pet jednosatnih epizoda sa scenama koje nisu završile u filmu, a prikazivana je od 6. veljače do 6. ožujka 1983. u terminu nedjeljom u 20 sati. Nakon filma serija je također očarala publiku, a izvrsna postava glumaca mamila je pohvale kritičara. U rubrici *Studija* „Od subote do subote“ dobila je dva vijenca uz same pohvale redatelju da serija „obiluje virtuoznim glumačkim ostvarenjima“, a i pojedinačni glumci su pohvaljeni. Tako su glumci Boris Dvornik (major) i Ivo Gregurević (Krele) pokazali „da su glumci od najvišeg formata, te zahvaljujući svojim kreacijama – oduševili gledalište.“¹⁹⁵ Glumačka ekipa je stvarno osvojila gledatelje: Frano Lasić, Ljuba Tadić, Rade Šerbedžija, Mira Furlan, Marija Baxa, Franjo Majetić, Mustafa Nadarević i Zdenka Heršak neka su od imena.¹⁹⁶

Zanimljivo je kako je većina glumaca iz filma i serije prije toga oživjela ove likove na kazališnim daskama u HNK. Međutim, došlo je do drugačije raspodjele uloga, tako da je Rade Šerbedžija, koji je u kazalištu igrao glavnu ulogu Melkiora, u ekranizaciji glumio Uga, a u seriji je uloga Melkiora pripala Frani Lasiću. U ovom procesu je sudjelovao i sam pisac Ranko Marinković, koji je prvotno inzistirao da Rade Šerbedžija ponovi svoju ulogu, ali režiser Antun Vrdoljak i sam Rade Šerbedžija su inzistirali na promjeni uloga. Serija je dala Antunu Vrdoljaku da pobliže i bolje okarakterizira likove koje nije bilo moguće staviti u film te, iako radnja prati mladog pisca Melkiora, do izražaja dolazi niz likova zagrebačke intelektualne scene prije Drugog svjetskog rata. Prikazu kako se Melkior, ali i drugi likovi nose s približavajućom stvarnošću rata više odgovara duži format serije.¹⁹⁷ Nakon prikazivanja posljednje epizode, ponovno su dodijeljena dva vijenca, s posebnim pohvalama radu kamere Tomislava Pintera i glumačkim ostvarenjima cijele postave.¹⁹⁸

¹⁹² „Priča se nastavlja“, Studio, br. 1332., 45.

¹⁹³ Igor Duda, „S Bucom i Bongom protiv krize.“, 408.

¹⁹⁴ Božidar, Novak, *Leksikon radija i televizije*, 246.

¹⁹⁵ „Od subote do subote“, Studio, br. 986., 7.

¹⁹⁶ Božidar, Novak, *Leksikon radija i televizije*, 679.

¹⁹⁷ „Peti Kiklopov put“, Studio, br. 983., 5.

¹⁹⁸ „Od subote do subote“, Studio, br. 988., 7.

Produkcija RTV Zagreba pokazala se poprilično uspješnom u stvaranju programa za djecu i mlade. Na krilima serija poput *Jelenko* i *Smogovci* stigla je 15. svibnja 1984. još jedna polusatna serija za djecu i mlade, *Lažeš, Melita*. Serija je, također, prikazivana u jutarnjem terminu nedjeljom u sklopu dječje emisije „Nedjeljno prijepodne za djecu“, a imala je sveukupno pet epizoda. Još jedna televizijska adaptacija književnog djela, ovog puta prema djelu Ivana Kušana, serija prati djevojčicu Melitu (Gorana Stepanić) u njenom svakodnevnom životu „za koju svi odrasli misle da laže, ali ona samo vidi svijet drugim očima“.¹⁹⁹

Ivan Kušan napisao je scenarij, a seriju je režirao Milivoj Puhovski pod uredništvom Paje Kanižaja. Osim Gorane Stepanić, dječja glumačka ekipa se sastojala od Ladislava Vrgoča (Melitin brat Nenad), Tomislava Moškova i Snežane Trajković (prijatelji iz razreda). Odrasle su glumili Žarko Potočnjak (slikar Sjekira), Zvonko Lepetić (Melitin susjed lugar) te Branka Cvitković i Danko Ljuština (Melitini roditelji).²⁰⁰ Serija je odmah nakon prve epizode dobila pohvale u rubrici „Od subote do subote“ s jednim vijencem i opisom „duhovita, ležerna i osvježavajuća“ te da „su u njoj podjednako uživali i djeca i odrasli“.²⁰¹ Kasnije je u istoj rubrici pohvaljena cijela emisija RTV-a Zagreb „Nedjeljno prijepodne za djecu“ te se *Lažeš, Melita* ističe kao serija „u središtu zanimanja te mozaik-emisije“.²⁰²

Ovo su bile samo neke od dramskih emisija za djecu, mlade i odrasle koje su tijekom 1980-ih emitirane na programima RTV-a Zagreb. Uz zagrebačku produkciju tu su bile i produkcije drugih televizijskih centara, ali i strana produkcija koja je osvajala jugoslavenske gledatelje. Jasno je kako je domaća publika dobro reagirala na domaću produkciju te iako 1980-e znaju biti zaboravljene u hrvatskoj kinematografiji s obzirom da nastupaju nakon „zlatnih sedamdesetih“, no zapravo su ostavile mnoga vrijedna ostvarenja. Na primjer, *Jelenko*, *Smogovci* i *Lažeš, Melita* samo su dio serija za djecu i mlade koje se čak i danas repriziraju i osvajaju novu publiku, a staroj bude nostalgiju.

¹⁹⁹ Ruljančić, Dagmar, „Lažeš, Melita“, Studio, br. 1049., 12.-18. svibnja 1984., 45.

²⁰⁰ Isto.

²⁰¹ „Od subote do subote“, Studio, br. 1050., 7.

²⁰² „Od subote do subote“, Studio, br. 1052., 7.

6. Strani program

Na početku RTZ-a, prije vlastitog programa emitirali su se talijanski i austrijski programi čiji su signal hvatali gledatelji u područjima dovoljno blizu tih zemalja. Do 1980-ih, iako je RTZ imala bogat vlastiti program, uvozi se oko 40% programa. Od toga čak 80% je iz ne-socijalističkih država, a oko 40% je iz SAD-a.²⁰³ Međutim u istraživanju iz 1985. vidi se blagi pad uvoza programa iz SAD-a u državama Zapadne Europe pa tako i u Jugoslaviji. U Zapadnu Europu se u kontekstu televizije i televizijskog programa uvrštava Jugoslavija zbog pristupanja EBU-u, iako se politički i kulturno ubraja u Istočnu Europu.²⁰⁴ Ovo istraživanje daje sveukupnu raščlambu programa uz postotke uvoznog programa po pojedinim državama. Jugoslavenski program se tako sastoji od informativnog (23%), obrazovnog (19%), kulturnog (10%), dječjeg (10%), zabavnog (35%), neklasificiranog (1%) i reklama (1%). Za informativni program se uvozi 2%, za obrazovni 31%, kulturni 5%, dječji 39% te za zabavni 50% cijelog programa.²⁰⁵ U sklopu zabavnog programa uvoze se filmovi, kojima se daje od 5 do 10% programa i njihov uvoz je uglavnom visok, i tv-serije koje zauzimaju od 10 do 20% programa te je njihov uvoz nešto niži.²⁰⁶

Naravno, nije se program uvozio samo iz SAD-a, na Jadranskoj obali jugoslavenski gledatelji su od samih početaka televizije mogli pratiti RAI. Zbog tehničkih poteškoća na samoj obali televizijski prijemnici u Hrvatskoj i Sloveniji lakše su hvatali talijanske signale nego one iz tv-centara Zagreb i Ljubljana. Iako su tijekom druge polovice 1950-ih izražene zabrinutosti o prenošenju i gledanju stranog, „zapadnog“ programa, ali i želje gledatelja na Jadranskoj obali za gledanjem domaćeg, to je postalo moguće tek od 1964. kada je izvršeno proširenje prijenosa televizijske mreže prema obali.²⁰⁷ Međutim, popularnost koju su uživali talijanski programi nije bila samo zbog nedostatka hrvatskog i slovenskog, već zbog visoke kvalitete ponajviše zabavnog talijanskog programa. Jugoslavenski televizijski centri u početku su kopirali talijanske kvizove i dječje emisije, a svake godine se prenosio festival Sanremo.

²⁰³ Imre, Anikó. *TV Socialism*, Durham: Duke U.P, 2016., 200-201.

²⁰⁴ Varis, Tapio, and Unesco. *International Flow of Television Programmes*. France: UNESCO, 1985. 21.

²⁰⁵ Isto, 31.

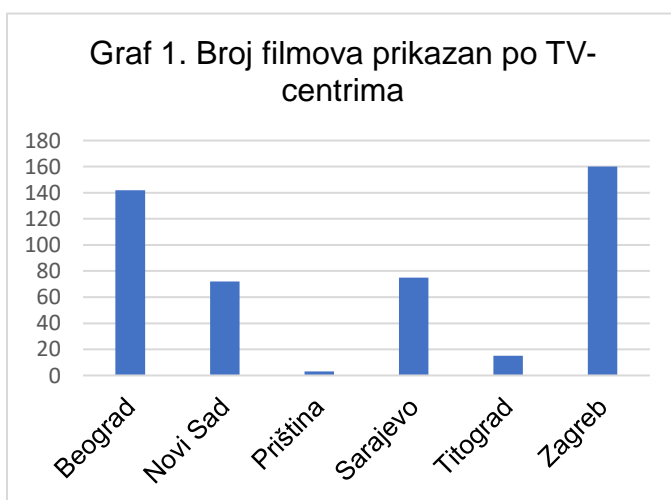
²⁰⁶ Isto, 33.-34.

²⁰⁷ Buhin, Anita, *Yugoslav Socialism „Flavoured with Sea, flavoured with Salt“*, Srednja Europa, Zagreb, 2022., 112-113.

Upravo ovakav utjecaj je odgovoran za poznavanje talijanskih zvijezda među jugoslavenskom publikom od početaka televizije na ovim prostorima.²⁰⁸

Kako je jugoslavenska publika pratila austrijske, talijanske, druge zapadnoeuropske programe te televizijske sadržaje iz SAD-a, pojavili su se i kritičari takve rasonode. Raspravljalo se o opasnostima i „zaglupljivanju“ gledatelja televizije te o „američkoj malograđanštini“ koja dolazi sa svakom novom epizodom neke od popularnih serija. Kako bi se borili protiv amerikanizacije prekidale su se serije nakon puštanja tristotinjak epizoda od snimljenih petsto, a zatim se odugovlačilo puštanje nove serije.²⁰⁹ Uz sve ove pokušaje ometanja, gledatelji su u osamdesetima i dalje uživali u nekima od najpopularnijih televizijskih serija kao što su Dinastija, Poroci Miamijska, Ubojstvo napisala je, Zlatne djevojke, Magnum P.I. te drugih. Osim televizijskih serija jugoslavenski gledatelji mogli su pogledati i strane filmove, poslušati glazbu sa stranih festivala, ali i pogledati dokumentarne emisije strane produkcije.

Filmovi se, kao i televizijske serije, uglavnom emitiraju tijekom *prime-time* programa zbog toga što je tada najveći broj gledatelja kojima treba udovoljiti. Da publika može uživati u stranim filmovima i dokumentarnim serijama u zagrebačkom tv-centru brinula se urednica stranog dokumentarnog i filmskog programa Mignon Mihaljević, koja je radila za TVZ od 1959. do 1990. kada se umirovila. Osim uredništva odgovorna je i za pokretanje prevoditeljske službe.²¹⁰ Strani filmovi na jugoslavenskoj televiziji tijekom 1980-ih nisu bili strana pojava, naprotiv prema podacima iz časopisa



Graf 1. Broj filmova prikazan po TV-centrima

Studio moglo bi se zaključiti kako su strani filmovi bili norma za subotnju večer. Podaci iz *Studija* o tome koji su filmovi prikazivani za *prime-time* (večernje) termine subotom tijekom cijelih deset godina 1980-ih daju potpuniju sliku večernje zabave. Od sveukupno 467 filmova koji su prikazivani od siječnja 1980. do prosinca 1989. zagrebački tv-centar

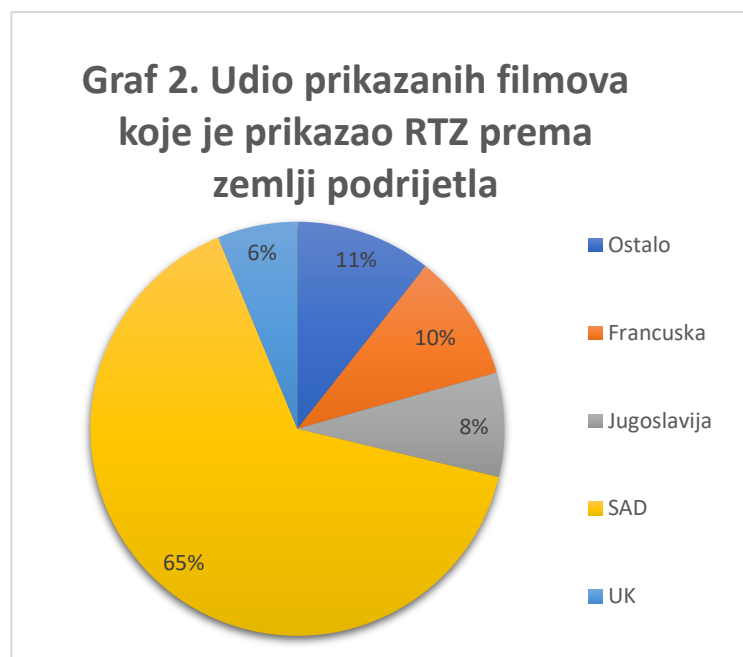
²⁰⁸ Isto, 114.

²⁰⁹ Duda, Igor, *Pronađeno blagostanje*, 187.

²¹⁰ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 325.

prikazao ih je 160 (34.27%), beogradski 142 (30.4%), sarajevski 75 (16%), novosadski 72 (15.4%) te prištinski 3 (0.64%), s time da neki filmovi nisu imali navedeni tv-centar koji ih je prikazao. Osim raspodjele prikazivanja filmova po tv-centrima može se iščitati i iz kojih zemalja su najviše uvezeni filmovi. Za RTZ ova raspodjela je prikazana u grafu 2. Uvoz iz SAD-a svakako prednjači s uvezena 104 filma ili 65%, zatim je Francuska sa šesnaest ili 10%, potom domaći filmovi iz kojih dolazi Ujedinjeno Kraljevstvo, a 11% čine ostale države i filmovi koprodukcije između više država. Ovi podaci podupiru malobrojna prijašnja istraživanja koja pokazuju kako je većina uvezenih zabavnih, televizijskih materijala potekla upravo iz SAD-a.

Osim rotacije centara i uvoza filmova, iz ovog istraživanja se može vidjeti koji žanrovi su bili najčešće emitirani subotom. U sto šezdeset filmova koliko je prikazala RTZ daleko najpopularniji žanr bio je triler sa dvadeset i osam filmova, a njega slijede vestern s dvadeset i jednim te komedija s dvadeset i drama s petnaest filmova. Subotom navečer mogli su se gledati i noir, akcijski, ratni i kriminalistički filmovi, ali i filmovi



Graf 2. Udio prikazanih filmova koje je prikazao RTZ prema zemlji podrijetla

lakšeg tona poput romantičnih komedija. Ovaj trend se odnosi i na druge tv-centre, triler je i dalje najpopularniji (61), zatim slijede komedija (59) i drama (59) te je potom vestern (43). Publika je, dakle, uživala u raznovrsnom programu tijekom subotnjih večeri, s time kako većina filmova ne pripada samo u jedan žanr, već u više njih. Međutim, opisi filmova često su znali kritizirati izbor za subotnju večer kao „suhoparne razbibrige“ ili „nakrcate imenima“, ali nedovoljno zanimljivog sadržaja.²¹¹ Ovakve kritike dale bi naslutiti kako filmovi subotnjih večeri nisu bili vrhunac ili pomno izabrani, iako su većinu vremena emitirani u točno 20 sati. Naime, od 467 analiziranih subota u 20 sati film je emitiran na 321 subotu. Nešto kasnije u 20:15 sati je drugo najčešće

²¹¹ „Visoka meta“, Studio, br. 1195., 31.

vrijeme prikazivanja sa samo pedeset i četiri subote, a treće najčešće vrijeme je bilo 21:05 sati kada se film emitirao nakon serije „Bolji život“ koja je emitirana u 20:15 sati. Osim zbog serije filmovi su iznimno emitirani kasnije, oko 22 ili 23 sata samo zbog velikih manifestacija, poput izbora za pjesmu Eurovizije. Zanimljivo je kako su filmovi iz 1978. najbrojniji i kada je u pitanju samo RTZ i kada su u pitanju svi tv-centri. Nažalost, za jedan dio filmova nisu dostupni svi podaci tako da ovi rezultati mogu odstupati s novim spoznajama.

Osim stranih filmova, gledateljstvo je moglo uživati i u stranim serijama od kojih su neke od najpopularnijih dolazile upravo iz SAD-a. Jedna od najpoznatijih i najpopularnijih serija 1980-ih zasigurno je *Dinastija*. Njezin dug vijek na američkoj televiziji, naime trajala je devet sezona od 1981. do 1989., ukazuje na njezinu popularnost.²¹² Jugoslavenski gledatelji mogli su pratiti priču o svađama i mirenjima dviju bogatih naftnih obitelji iz Denvera od 9. srpnja 1984. kada ju je počela emitirati Televizija Beograd.²¹³ *Dinastija* je emitirana ponedjeljkom na drugom programu u terminima između 21 i 22 sata. Nakon njezine premijere na jugoslavenskoj televiziji *Studio* je pisao o samoj seriji ili o glumcima serije nekoliko puta, o glumcu Al Corleyju se pisalo u kolovozu²¹⁴, zatim ponovno u veljači 1985. o cijeloj seriji i njezinom planetarnom uspjehu.²¹⁵ Serija je zatim prekidana pa ponovno puštana nekoliko puta da bi u veljači 1989. nova sezona emitirana u sklopu *Noćnog programa* Televizije Beograd, petkom nakon 22 sata. Televizija Beograd otkupila je još neke od najpopularnijih serija 1980-ih, poput *Dallasa*, *Sjevera i juga*, *P.I. Magnuma* te *Poroke Miamijsa*. *Dallas* prati naftnu bogatu obitelj iz Teksasa, a na jugoslavenskoj televiziji se mogla gledati od studenog 1986. kada je u sklopu programa BIS emitirana petkom od 23 sata.²¹⁶ Kasnije je termin prebačen na subotu, na Drugi program u poslijepodnevnom terminu, uglavnom oko 18:30 sati.²¹⁷ Mini serija *Sjever i jug* snimljena je 1985. te ima samo šest epizoda, a prati dva prijatelja koja na različitim stranama pokušavaju održati svoje prijateljstvo uoči Američkog građanskog rata.²¹⁸ Premijerno je emitirana na JRT-u u ponedjeljak, 25. siječnja 1988., na Drugom

²¹² "Dynasty," IMDb, pristupljeno 14 kolovoza 2023, https://www.imdb.com/title/tt0081856/?ref_=ttep_ov.

²¹³ Program Studija, br. 1057., 09.07.1984., 34.

²¹⁴ Boetto, Giosue, „Al Corley: buntovnik s razlogom“, *Studio*, br. 1064., 26-27.

²¹⁵ Matijas, Daniel, „Planetarni šarm Dinastije“, *Studio*, br. 1088., 26-27.

²¹⁶ Program Studija, br. 1182., 28. studeni 1986., 32.

²¹⁷ Program Studija, br. 1193., 14. veljače 1987., 34.

²¹⁸ "North and South," IMDb, accessed August 14, 2023, https://www.imdb.com/title/tt0088583/?ref_=fn_al_tt_1.

programu u 21:40 sati.²¹⁹ Odmah u sljedećem broju seriji su dodijeljena dva vijenca te same pohvale za glumce, scenografiju, kostimografiju te zanimljivu priču.²²⁰ Seriju *P. I. Magnum* (Privatni Istražitelj Magnum) proslavio je glumac Tom Selleck, svojevrsan zaštitni znak 1980-ih. Snimana od 1980. do 1988. u osam sezona serija prati havajskog privatnog istražitelja.²²¹ U sklopu beogradskog programa BIS jugoslavensko gledateljstvo moglo ga je gledati petkom na Prvom programu od 19. veljače 1988. u večernjim satima.²²² Posljednja popularna serija koju je otkupila Televizija Beograd bila je *Poroci Miamijska*. Snimana od 1984. do 1989., ima pet sezona i prati detektive na tajnom zadatku u Miamijsku na Floridi.²²³ Prva epizoda na JRT-u je prikazana u petak, 13. siječnja 1989., u 20 sati na Prvom programu.²²⁴ Ubrzo nakon, u ožujku iste godine, dobiva dva vijenca te same pohvale, od zanimljive policijske priče do glumca Dona Johnsona, ali i kreatoru Anthonyju Yerkovichu pohvale na ideji uz nagađanje kako je „očigledno čovjek našeg porijekla“.²²⁵

Televizija Sarajevo je emitirala dvije vrlo popularne serije, od kojih je jedna obilježila 1980-e. Prva od te dvije serije bila je *Leteći cirkus Montyja Pythona* koja, iako snimana od 1969. do 1974., je i u 1980-ima bila iznimno popularna, a svoj kulturni status zadržava i danas.²²⁶ Televizija Sarajevo ju je emitirala u sklopu svog noćnog programa od ožujka 1988. od nedjelje do četvrtka.²²⁷ Kasnije te godine, kada je ponovno Televizija Sarajevo počela emitirati noćni program, upravo ova humoristična serija dobila je dva vijenca uz pohvale ekscentričnosti družine.²²⁸ Druga serija koja je istinski obilježila 1980-e su *Zvezdane staze: Sljedeća generacija*, koju se moglo gledati na jugoslavenskim malim ekranima od 21. siječnja 1989. subotom od 22 sata u sklopu programa „Noć i dan“ na Prvom programu.²²⁹

Televizija Zagreb nije zaostajala u ponudi stranih serija te je tijekom 1980-ih emitirala više i manje poznate serije iz SAD-a, ali i drugih zemalja. Jedna takva serija

²¹⁹ Program Studija, br. 1242., 25. siječnja 1988., 38.

²²⁰ „Na kraju tjedna“, Studio, br. 1243., 52.

²²¹ „Magnum, P.I.“, IMDb, pristupljeno 14. kolovoza 2023., <https://www.imdb.com/title/tt0080240/>.

²²² Program Studija, br. 1246., 19. veljače 1988., 32.

²²³ „Miami Vice“, IMDb, pristupljeno 14. kolovoza 2023., <https://www.imdb.com/title/tt0086759/>.

²²⁴ Program Studija, br. 1293., 13. siječnja 1989., 20.

²²⁵ „Na kraju tjedna“, Studio, br. 1300., 17.

²²⁶ „Monty Python’s Flying Circus“, IMDb, pristupljeno 14. kolovoza 2023., https://www.imdb.com/title/tt0063929/?ref_=ttep_ov.

²²⁷ Program Studija, br. 1247., 27.

²²⁸ „Na kraju tjedna“, Studio, 1282., 17.

²²⁹ Program Studija, br. 1294., 21. siječnja 1989., 24.

koja je doživjela popriličan uspjeh u svojoj državi je talijanska *La piovra*, ili na hrvatskom *Hobotnica*, koja prati život mafije na jugu Italije. Emitiranje je počelo 26. srpnja 1985. u terminu petkom u 20 sati na Prvom programu.²³⁰ Kasnije je 1987. u istom terminu emitirana sljedeća sezona²³¹, a cijela serija je trajala punih deset sezona. Sljedeća serija koju je emitirala RTZ bila je *Zakon u Los Angelesu* koja je premijerno prikazana 20. studenog 1987. u terminu petkom u 20 sati.²³² U siječnju 1988. serija dobiva dva vijenca za novogodišnju epizodu, koja je mogla prijeći u „jeftinu melodramu“, međutim „scenaristi, a osobito glumci, uspjeli su zadržati visoku profesionalnu razinu...“²³³ Tijekom ljeta 1988. nove epizode išle su u sklopu Programa Plus, a od 1. prosinca 1989. nova sezona se emitirala u starom terminu petkom u 20 sati.²³⁴ RTZ je osim za odrasle otkupio i emitirao neke od najpopularnijih stranih dječjih serija 1980-ih. Iznimno popularni *Štrumpfovi* i *Muppeti*, te serije koje su mogli gledati i odrasli i djeca poput *Grizzlyja Adamsa* i *Doktora Whoa*. *Štrumpfovi* su premijerno prikazani u nedjelju 30. prosinca 1984. u 18:55 sati na Prvom programu. Najavljeni su uz kratak opis i popis glumaca koji su dali svoje glasove likovima, spomenuta je i voditeljica sinkronizacije Biserka Vučković i urednica Vesna Spivalo.²³⁵ U trinaest epizoda svake nedjelje djeca su mogla pratiti zgone i nezgone malih plavih bića u njihovom selu s njihovim najvećim neprijateljem Gargamelom, a već u siječnju 1985. dobiva dva vijenca upravo za profesionalno i vrhunski odrađenu sinkronizaciju.²³⁶ Nakon ovih epizoda u siječnju 1986. emitira se novih trinaest epizoda u istom terminu nedjeljom, s time kako je ovog puta sinkronizaciju realizirao Milovan Vuković.²³⁷ *Grizzly Adams* je igrana serija za djecu o čovjeku koji nevin optužen za ubojstvo bježi u neistraženi američki zapad te njegov život s mladunčetom medvjeda koje je spasio od smrti.²³⁸ Prva epizoda emitirana je u nedjelju, 8. prosinca 1985., u 14:15 sati na Prvom programu²³⁹, a nova sezona od trinaest epizoda emitirana je od 25. listopada 1987. u istom terminu.²⁴⁰ Nove sezone planetarno popularnih *Muppeta* otkupila je RTZ kako bi

²³⁰ Program Studija, br. 1111., 26. srpnja 1985., 44.

²³¹ Program Studija, br. 1198., 20. ožujka 1987., 32.

²³² Program Studija, br. 1233., 20. studeni 1987., 32.

²³³ „Na kraju tjedna“, Studio, 1240., 52.

²³⁴ Program Studija, br. 1339., 15. i 20.

²³⁵ Program Studija, br. 1982., 30. prosinca 1984., 40.

²³⁶ „Od subote do subote“, Studio, br. 1084., 7.

²³⁷ Program Studija, br. 1135., 5. siječnja 1986., 38.

²³⁸ Studio, br. 1131., 27.

²³⁹ Program Studija, br. 1131., 8. prosinca, 1985., 36.

²⁴⁰ Program Studija, br. 1229., 25. listopada. 1987, 36.

ih emitirala od 9. lipnja 1987. na Drugom programu u terminu utorkom u 21:50 sati.²⁴¹ *Doktor Who* u 1980-ima nije bila nova serija, već serija s dva desetljeća emitiranja i tisuće dugoročnih obožavatelja. Jugoslavenski obožavatelji su od 12. listopada 1986. mogli pratiti novih šest epizoda nedjeljama u 14:15 sati.²⁴²

Program Plus bio je projekt RTZ-a u sklopu kojega se emitiranje produžilo do kasno u noć tijekom ljetnih mjeseci ili turističke sezone. Sadržaj koji se emitirao sastojao se od vijesti i informacija na stranim jezicima kako bi se pomoglo turistima, ali osim toga putopisi, dokumentarne i strane serije, kao i zabavne emisije bile su sastavni dio programa.²⁴³ Program Plus počinje s emitiranjem u nedjelju 7. srpnja 1985. te je trajao do 1990., svakim danom i bio je prva takva inicijativa na JRT-u.²⁴⁴ Urednici programa Plus bili su Silvije Hum, već spomenuta Mignon Mihaljević i Saša Zalepugin.²⁴⁵ Osim domaćih putopisa, strane dokumentarne serije činile su neizostavan dio programa Plus, tako je David Attenborough predstavio više svojih dokumentarnih serija o planetu, životinjskom svijetu, ali i Sredozemlju.²⁴⁶ Osim njega našle su se i dokumentarne serije drugih autora kao na primjer *Kraljevstvo bijelog medvjeda* koje je emitirano u kolovozu 1986. kao trodijelna mini serija.²⁴⁷ Razgovor o dokumentarnim serijama ne bi bio potpun bez spominjanja Đele Hadžiselimovića, koji je sudjelovao u projektu program Plus, ali i općenito kao djelatnik stranog programa. Zbog kvalitete odabira dokumentarnih serija fraza „odabrao Đelo Hadžiselimović“ postala je sinonim kvalitete u općem govoru.²⁴⁸

Osim dokumentarnih serija, program Plus emitirao je neke od najpopularnijih stranih serija 1980-ih, redovito su na programu bile *Mučke*, *Žuta laguna*, *Love boat*, *Alo, alo!*, *Alf* i *Puna kuća*. *Ljubav na krstarenju* ili *Love boat* serija je o luksuznom kruceru Pacific Princess koji plovi pun bogatih turista.²⁴⁹ Na programu Plus je od 3. srpnja 1986. u terminu četvrtkom.²⁵⁰ *Alo, alo!* je postala jedna od najpopularnijih serija britanskog humora u 1980-ima, smještena u Francusku tijekom Drugog svjetskog rata

²⁴¹ Program Studija, br. 1209., 9. lipnja 1987., 40.

²⁴² „Doktor Who“, Studio, br. 1175., 25.; Program Studija, br. 1175., 12. listopada 1986., 36.

²⁴³ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 414.

²⁴⁴ Program Studija, br. 1109., 7. srpnja 1985.

²⁴⁵ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 199., 325., 605.

²⁴⁶ „Sredozemlje“, Studio, br. 1219., 26.-27.

²⁴⁷ „Na vrhu svijeta“, Studio, br. 1165., 26.-27.

²⁴⁸ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 175.-176.

²⁴⁹ Tomašević, Silvije, „Ljubav na krstarenju“, Studio, br. 1160., 25.-28.

²⁵⁰ Program Studija, br. 1160., 3. srpnja 1986., 44.

prati Renea, francuskog vlasnika kafića te njegove dogodovštine s njemačkim oficirima, francuskim pokretom otpora, njegovom ženom Edith i konobaricama.²⁵¹ Ova serija se emitirala u sklopu Programa plus svake sezone te joj se jedino mijenjao dan puštanja. Vrlo brzo je, tijekom prve sezone, serija dobila dva vijenca zbog humora, izvrsnih glumaca i šale „na vlastiti račun“.²⁵² Još jedna serija koja se emitirala svake sezone Programa plus od 1987. i oduševila publiku svojim humorom bile su *Mučke*. *Mučke* prate dvojicu braće iz lošeg dijela Londona kako pokušavaju kroz sumnjive poslove zaraditi i postati milijunaši.²⁵³ Prvo su prikazivane u terminu utorkom, da bi poslije bile prebačene na ponedjeljak, a 1988. na petak.²⁵⁴ Serijom *Alf* završit će se poglavlje o stranim serijama. *Alf* je čupavi vanzemaljac koji, nakon što im je sletio u garažu, krene živjeti s obitelji Tanner.²⁵⁵ Postao je ljetni hit na jugoslavenskim malim ekranima od lipnja 1989. kada je ponovno počela sezona Programa plus²⁵⁶, a ubrzo nakon je dobio u rujnu čak tri vijenca. Posebne pohvale su upravo na liku Alfa, koji je „ciničan i iskreno drzak lik, onakav kakvi bismo mi željeli biti, ali se ne usudimo“.²⁵⁷

Ovim pregledom stranog programa, u sklopu kojega je bio i projekt Program plus, ne može se zaobići dojam raznolikosti i potpunosti sadržaja. Svaki TV-centar pridonio je stvaranju stranog programa, bilo s igranim serijama, filmovima, zabavnim emisijama ili dokumentarnim serijama. U lepezi sadržaja za svaki tjedan bilo je ponešto za svakoga, i djecu i odrasle, one koji vole trilere, ali i one koje preferiraju romantične komedije.

²⁵¹ „Zov smiješnih ratnika“, Studio, br. 1164., 25.

²⁵² „Na kraju tjedna“, Studio, br. 1166., 52.

²⁵³ „Only Fools and Horses....“, IMDb, pristupljeno 15. kolovoza 2023., <https://www.imdb.com/title/tt0081912/>.

²⁵⁴ Program Studija, br. 1263., 17. lipnja 1988., 32.

²⁵⁵ „ALF,“ IMDb, pristupljeno 15. kolovoza 2023., <https://www.imdb.com/title/tt0090390/>.

²⁵⁶ Program Studija, br. 1315., 19. lipnja 1989., 33.

²⁵⁷ „Vijenci i kaktusi“, Studio, br. 1326., 48.

7. Kritika

Kritika je ocjenjivanje, prosuđivanje, istraživanje pozitivnih i negativnih strana i načela pojava, čina ili ideje. Postoje razne vrste kritike – književna, kazališna, likovna, glazbena, filmska te podvrste istih.²⁵⁸ Kritika koja je ovom radu bitna je televizijska kritika koja je, time što je sam izum televizije razmjerno nov, a njezin razvoj kratak, i sama novija vrsta kritike. Televizijska kritika javlja se u časopisima čija je tema televizijski program i sve vezano uz njega. Može biti u pisanom obliku kao kratke kritike pojedinih emisija, odabira filmova tijekom tjedna te pohvale ili kritike odrađenog emitiranja, u obliku kratkih eseja u kojima autor daje arugmentativnu, ali i umjetničku stranu. Osim pisanih, televizijske kritike mogu biti i u emisijskom obliku gdje voditelj s gostima koji rade na televiziji ili su kritičari razgovara o televiziji i nerijetko odgovara na pitanja gledatelja.²⁵⁹

U Hrvatskoj je televizijska kritika započela s razvojem televizije u 1950-ima. Vjerojatno je kako je prva kritika domaće televizijske drame osvrt na adaptaciju kazališne predstave *Svoga tela gospodar* koja je 24. veljače 1957. objavljena u *Vjesniku*. Osim u *Vjesniku*, najbitnije televizijske kritike objavljivale su se svakako i u *Studiju*.²⁶⁰ Tijekom desetljeća u *Studiju* je uvijek popularna bila rubrika *Vijenci i kaktusi*, koja je tijekom 1980-ih mijenjala naziv nekoliko puta. Princip ove rubrike bio je jednostavan: ako se kritici svidjela pojedina emisija prošlog tjedna dodjeljivani su vijenci, a u suprotnom su dodijeljeni kaktusi. Naravno, nisu samo emisije bile podložne kritici, već i voditelji i voditeljice, urednici, prevoditelji, ali i gosti. Tijekom 1981. ime rubrike je promijenjeno u *Od subote do subote*,²⁶¹ a taj naslov se ponovno mijenja 1985. kada se programski tjedan prebacuje na petak i rubrika se naziva *Na kraju tjedna*,²⁶² ali 1989. se vraća na prvotno ime *Vijenci i kaktusi*.²⁶³

Rubrika *Vijenci i kaktusi*, kroz sva svoja imena 1980-ih, davala je RTZ-u pohvale i kritike. Od kaktusa zbog nemaštovitog prikazivanja Zagreba tijekom zabavno-glazbene emisije,²⁶⁴ zatim kaktusa zbog emitiranja loše kopije jednog filma,²⁶⁵ do

²⁵⁸ Kritika. *Hrvatska Enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 15.8.2023., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=34046>.

²⁵⁹ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 536.

²⁶⁰ Isto.

²⁶¹ „Od subote do subote“, *Studio*, br. 885., 7.

²⁶² „Na kraju tjedna“, *Studio*, br. 1127., 46.

²⁶³ „Vijenci i kaktusi“, *Studio*, br. 1318., 48.

²⁶⁴ „Od subote do subote“, *Studio*, br. 982., 7.

²⁶⁵ „Od subote do subote“, *Studio*, br. 1050., 7.

vijenca zbog odluke prijenosa nogometne utakmice²⁶⁶ i vijenca uredniku zagrebačke televizije Ljubi Živkoviću što je odlučio emitirati zanimljiv dokumentarni film o životinjama tijekom nedjeljnog poslijepodneva prije filma o Tarzanu.²⁶⁷

Neka od najvažnijih imena u hrvatskoj televizijskoj kritici su zapravo kritičari prvotno drugih vrsta, kao što su filmski kritičari Mira Boglić, Branko Belan i Žika Bogdanović.²⁶⁸ Mira Boglić, iako prvo filmska kritičarka, objavljivala je i filmsku i televizijsku kritiku u *Vjesniku* do 1986. kada je postala glavna urednica časopisa *Filmska kultura*.²⁶⁹ Također, Igor Mandić, esejist i književnik, među prvima je istraživao masovne medije pa tako i televiziju. Bio je urednik, recenzent i kolumnist *Vjesnika*, a o televiziji, njezinom potencijalu i moći kao masovnom mediju objavio je knjige *Mysterium televisionis* (1972), koja je nacrt teorije TV medija, te *Šok sadašnjosti* (1979), u kojoj između ostalog raspravlja o socijalnim i psihološkim učincima televizije.²⁷⁰

Međutim, novinar i kritičar Veselko Tenžera ostao je kao prvi u sustavnom istraživanju televizijske kritike. U svojim tekstovima koji su objavljivani u *Studiju* na vrlo zanimljiv način komentira, raspravlja i kritizira televizijski program, gledatelje, filmove i sve vezano uz televiziju. Ovi tekstovi su sakupljeni u knjigu 1988. koja je po njima nazvana *Zašto volim TV*. Osim sa *Studijem* surađivao je s mnogim drugim časopisima te je, iako posmrtno, izdan veći broj knjiga.²⁷¹ Bez dlake na jeziku pisao je o domaćim i stranim serijama, filmovima, utakmicama, Dinamu i televizijskim gledateljima. Tako je 20. ožujka 1982. pisao o dramskoj seriji *Nepokoreni grad* i njenom redatelju Eduardu Galiću: „Tako sam izgubio prigodu da kažem svoje mišljenje o naporima tog senzibilnog autora mnogih političkih šlagera na našoj TV, redatelja koji u povijesti traga za lijepim dizajnom, a ne za dramom.“ Odmah nakon ovog odlomka slijedi kritika pobjedničkog niza Dinama te: „Čak je i na tribinama nestalo onog divnog anti-Dinamo humora.“²⁷²

²⁶⁶ „Vijenci i kaktusi“, Studio, br. 832., 37.

²⁶⁷ „Od subote do subote“, Studio, br. 961., 7.

²⁶⁸ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 536.

²⁶⁹ Boglić, Mira. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 15. 8. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=8387>>.

²⁷⁰ Mandić, Igor. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 15. 8. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38572>>.

²⁷¹ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 540.

²⁷² Tenžera, Veselko, *Zašto volim TV*, Znanje, Zagreb, 1988., 90.-91.

Kako je spomenuto, osim pismeno, televizijske kritike mogu se iznositi i u formi emisije. Tako je RTZ imala nekoliko emisija koje su se bavile problematikom filmova i televizije, uglavnom u formi voditelja koji razgovara s gostima, a gledatelji mogu nazvati i pitati pitanja ili sudjelovati na neki način u raspravi. Prva takva emisija zvala se *TV pošta* i emitirala se od 1964.; gledatelji su mogli nazvati i pitati pitanja na koja je znao odgovarati i direktor zagrebačke televizije Tomislav Golubović. Emisija je 1980-ih preimenovana u *Kritična točka* i proširena joj je tematika, naime više se nije razgovaralo samo o tekućem programu, već su televizijski kritičari raspravljali o relevantnim i strukturnim temama.²⁷³ Do 1983. emitirana je u terminu nedjeljom poslijepodne između 13 i 14 sati.²⁷⁴ Od veljače 1983. emisija je prebačena na subotu u terminu između 15 i 16 sati.²⁷⁵ Urednici emisije bili su Silvije Hum,²⁷⁶ koji je ujedno bio i voditelj, i Vladimir Fučijaš,²⁷⁷ a Vesna Spinčić-Prelog bila je voditeljica.²⁷⁸ Naravno, niti ovakva emisija nije bila imuna na kritike, tako je u ožujku 1989. dobila jedan kaktus u rubrici *Na kraju tjedna*, naime tjedan prije je emisija posvećena ženama na televiziji i u filmskoj industriji izazvala burne reakcije. Tako je anonimni kritičar zaključio: „Da ženama ne treba predati vlast bez borbe pokazala je emisija *Kritična točka* (2, Zg, petak), u kojoj su sudjelovale samo bolje polovice, pa je već u startu bila polovična.“ Nadalje kritiziranje na temelju isključivosti: „U vremenu isključivosti i podjela u ovoj zemlji, zaista nije bila potrebna još i ova“, te nastavak s prijedlogom kako su o ženama na televiziji trebali govoriti kolege i kolegice „makar se u studiju našli i zadržati muški šovinisti“.²⁷⁹ Emisija je dobila i pohvale, tako je u srpnju iste godine pohvaljena zbog „kratkog, zanimljivog i informativnog priloga Božidara Kneževića o televizijskom festivalu u Montreuxu i novim tehničkim dostignućima predstavljenima ondje“.²⁸⁰

Osim emisije *Kritična točka*, na televizijskom programu su bile i druge emisije u kojima su voditelji razgovarali o gostima, ponajviše o filmu, koji je usko povezan s televizijom. Jedna takva emisija bila je *3-2-1...Kreni!* koja je emitirana od 1977. do 1983. te je prvotna ideja bila upoznati gledatelje s filmskom profesijom, žanrovima,

²⁷³ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 561.

²⁷⁴ Program Studija, br. 830., 2. ožujka 1980., 40.; Program Studija, br. 842., 25. svibnja 1980., 40.

²⁷⁵ Program Studija, br. 968., 26. veljače 1983., 30.; Program Studija, br. 1328., 16. rujna 1989., 24.

²⁷⁶ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 199.

²⁷⁷ Isto, 149.

²⁷⁸ Isto, 492.

²⁷⁹ „Na kraju tjedna“, Studio, br. 1302., 17.

²⁸⁰ „Vijenci i kaktusi“, Studio, br. 1318., 48.

estetikom, ali kasnije je uključila i proširene intervjuje sa stranim redateljima i glumcima.²⁸¹ Urednik joj je bio Nenad Pata, a voditelji su bili Ivan Hetrich, Ante Peterlić i Ana Brbora Hum.²⁸² Zanimljivo je kako je Zoran Tadić svoj prvi igrani film režirao u sklopu emisije *3-2-1...kreni!*, režirao ga je 1981., a zvao se *Ritam zločina*.²⁸³

Profesionalni kritičari kao i široka publika ne slažu se uvijek, što ponekad završi time da kritičar negoduje zbog nogometnih utakmica, a opće znanje je da je nogomet najvažnija sporedna stvar na svijetu, gledatelji će negodovati zbog lošeg prijenosa, lošeg komentiranja, pa i loše igre, ali ne i zbog toga što se utakmice prenose. Gledatelji i kritika se naravno mogu i složiti i tu televizija mora pripaziti, upravo zato što ako se i gledatelji i kritika slože da je nešto loše, televizija gubi novce ako to nastavi emitirati. Ako su ipak složni u tome da se i jednima i drugima sviđa pojedina emisija ili voditelj, televizijski urednici trebaju biti u toku. Novinari i kritičari poput Mire Boglić i Veselka Tenžere obilježili su filmsku i televizijsku kritiku 1980-ih, a emisije poput *Kritične točke* i *3-2-1... kreni!* su postupno obrazovale, možda i nadahnule pojedine gledatelje kada je u pitanju filmska i televizijska industrija.

²⁸¹ Novak, Božidar, *Leksikon radija i televizije*, 554.

²⁸² Isto, 380., 178. i 55.

²⁸³ Isto, 527.

ZAKLJUČAK

Televizija je u 20. stoljeću vrlo ubrzano postala jedan od najmoćnijih masovnih medija na cijelome svijetu, a ni Jugoslavija nije bila iznimka. Od skromnih početaka 1956. kada je prvi puta emitiran program za publiku, do toga da je televizija u skoro svakom kućanstvu. Televizija je potpuno zamijenila prijašnje načine zabave i opuštanja, u domove uvela sadržaje o kojima se ranije samo moglo sanjati, gledatelji su mogli vidjeti sportske prijenose iz cijelog svijeta, festivale glazbe iz cijele Jugoslavije i šire, djeca su mogla svaki dan gledati sadržaje pomno izabrane za njih, a odrasli su mogli pratiti političke, gospodarske, vremenske i druge vijesti. Sve ovo i još puno toga je omogućila televizija.

Za Jugoslaviju 1980-e su desetljeće krajnosti, od smrti Josipa Broza Tita 1980. do naznaka netrpeljivosti 1989., od inflacije i gospodarske krize do nikada veće potrošnje. Potrošačka kultura razvija se od 1960-ih te u 1980-ima doživljava svoj vrhunac, što je u direktnoj suprotnosti sa stvarnim stanjem države. Društvo je između socijalističkog i kapitalističkog, moglo bi se reći „socijalističko društvo potrošačkog mentaliteta“ gdje sve mora biti po zadnjoj modi. Auti, električni uređaji od televizora do hladnjaka, interijeri, odjeća, odmori na Jadranu i izvan države, sve su ovo pogodnosti na koje se društvo naviknulo, ali političkoj misli vladajuće komunističke partije pristaje samo do određene granice, a ne pristaje gospodarskoj krizi u kojoj se država nalazi. Kako su 1980-e vrijeme promjena svjedoči više aspekata popularne kulture, novi val u glazbi, preporod na filmu te širenje utjecaja televizije, ali i u političkom smislu Jugoslavija se nalazi u svom posljednjem desetljeću punom previranja.

Domaći program i način na koji je koncipiran odaje što je bilo važno prikazati i kada. Obrazovni program za djecu emitirao se svaki dan tijekom školske godine, informativni program slijedio je raspored rotacije između televizijskih centara, a sportski program je bio izuzetno bitan dio informativnog programa. Najveći dio ipak je zauzimao zabavni program: nedjelje prijepodne, subote navečer, od ponedjeljka do petka u poslijepodnevnom satima i tijekom tzv. *prime timea* je bilo najbitnije privući što veću publiku. Glazbeno-zabavne emisije, filmovi, serije i kvizovi bili su formule koje su privlačile najveći broj gledatelja. Neke od najboljih domaćih serija premijerno su emitirane upravo u ovom desetljeću. *Smogovci*, *Velo misto*, *Kiklop* i *Lažeš*, *Melita* samo su neke od njih. *Smogovci* su bili toliko popularni da imaju četiri sezone, a i danas djeca rado čitaju i gledaju avanture šestorice braće iz tada nerazvijenog zagrebačkog

naselja. *Velo misto* je bilo toliko popularno da se repriza gledala u subotu, prije nedjeljne nove epizode kako slučajno ne bi što promaklo ili se zaboravilo. Osim *Smogovaca*, nije nedostajalo serija za djecu jer su upravo tada snimane i emitirane *Jelenko*, *Lažeš*, *Melita* i mnoge druge.

Vrlo važan dio ovoga rada je časopis *Studio* koji služi kao vrlo dobar izvor za popularnu kulturu 1980-ih. Osim samog programa, u časopisu su opisi filmova i serija, ekskluzivni intervjui s domaćim i stranim zvijezdama i pogled iza kamere. O njegovoj popularnosti govore brojke prodanih primjeraka, a iza blještavila zvijezda vrlo polagano i na mala vrata izviruje gospodarska kriza. Naime, cijena časopisa kontinuirano raste, prvo polagano, a zatim pred kraj iznimnom brzinom, očita je nezaustavljiva inflacija. Taj vrlo mali broj tiskan na naslovnoj stranici upotpunjuje sliku.

Osim standardnog programa tijekom osamdesetih, RTZ je sudjelovao i vodio nekoliko velikih projekata. Zimske olimpijske igre u Sarajevu 1984. su bile zajednički napor svih televizijskih centara, najveći sportski događaj na ovim prostorima. Događaj koji je trajao danima i morao se prenositi u živo većinu vremena, cijeli Drugi program je u tom vremenu emitirao samo ZOI u Sarajevu, snimke ili emisije vezane uz zimske sportove. Međutim, Univerzijada 1987. i Eurovizija 1990., obje u Zagrebu, bili su projekti koje je RTZ vodila i iznijela sama. Zagreb je 1987. tijekom Univerzijade potpuno uređen, a tijekom Eurovizije je Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog prilagođena. Ovdje ponovno dolazi do izražaja kontrast između zbilje u Jugoslaviji, jer dok gledatelji na televiziji promatraju Rivu kako pobjeđuje na Euroviziji 1989., a 1990. mogu prisustvovati Euroviziji u živo u Zagrebu, država u kojoj žive prestat će postojati za samo nekoliko godina.

Ovaj kontrast provlači se i dalje, kroz druge dijelove programa. Dok gledatelje slijepi blještavilo *Dinastije*, očaravaju glumci u *Porocima Miamijsa* i u *P.I. Magnumu*, polako raste uvoz stranih sadržaja. Filmovi subotom navečer mahom su strani i to 65% ih je uvezeno iz SAD-a. Jugoslavenski intelektualci vijećaju o američkoj malograđanštini, a političari o tome kakav će utjecaj imati sav taj strani sadržaj na domaće gledateljstvo, ali njihove rasprave ne vode nikud, i dalje se gledaju američke serije i filmovi i prate se glumci i pjevači, tzv. „celebrity“.

O svemu što se događa na televiziji pišu kritičari, novinari, kritiziraju program, emitiranje, urednike i voditelje. Polemiziraju o televiziji kao masovnom mediju, počinje

istraživanje masovne kulture i medija, kako oni utječu na gledatelje, socijalno i psihološki. Televizija je u 1980-ima još razmjerno nov medij te kritičari imaju pravo biti oprezni. Međutim, kritičari moraju komunicirati s gledateljima te to rade preko rubrika i kolumni u časopisima ili putem televizijskih emisija. Veselko Tenžera je ime koje se nekoliko puta spominjalo i nije ga na odmet još jednom spomenuti zbog njegovog iznimnog doprinosa razvoju televizijske kritike.

Televizija, kao masovni medij, ima velik utjecaj na svoju publiku, ali i ta publika ima utjecaj na nju. Dobar ili loš prilog na televiziji može utjecati na javno mišljenje o pojedinačnoj osobi, skupini, proizvodu ili ideji. Reklame su vrlo brzo postale sastavni dio televizije, a danas se televizija ne može zamisliti bez njih. Svaka serija, film, emisija utječe na gledatelje koji ih pomno prate. U potrošačkom društvu sve ovo su proizvodi koji se moraju prodati krajnjem kupcu, što je gledatelj te ako gledatelj ne želi kupiti, smišlja se novi proizvod. Potrošačkom društvu je potrebna neprestana promjena proizvoda, svake godine izlaze novi filmovi, nove serije, idući dan se moralo moći razgovarati o posljednjoj epizodi *Dinastije* ili *Smogovaca*, iščekivati idući tjedan s novom epizodom.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori

1. Studio, tjednik za televiziju, radio, film, glazbu i kazalište, Vjesnik, Zagreb, 1980.-1990.
2. Organizacijski komitet. "Univerzijada '87 Izvještaj." Zagreb, ožujak 1988.
3. "ZAVRŠNI IZVJEŠTAJ Organizacionog Komiteta XIV Zimskih olimpijskih igara Sarajevo, 1984." Sarajevo: Oslobođenje, 1984.

Literatura

1. Bošnjaković, Mata. *Kulturna funkcija televizije*. Zagreb: Zavod za kulturu Hrvatske, 1984.
2. Buhin, Anita. "Jugoslavenska popularna kultura između zabave i ideologije." u *Stvaranje Socijalističkog Čovjeka*, ur. Igor Duda, 221–44. Zagreb - Pula: Srednja Europa, 2017.
3. Bušić, Ivo. "Razvoj regionalnih centara i dopisništava Hrvatske Radiotelevizije." u *Zapisi i sjećanja: Zbornik tekstova djelatnika Radio Zagreba/Radio-televizije Zagreb/Hrvatske Radiotelevizije*, ur. Zlatan Prelog i Nikola Vončina. Hrvatska radiotelevizija Zagreb, 2001.
4. Dubovečak, Vesna. "Prvih deset godina Radiotelevizije Zagreb." *Journal of Contemporary History* 53, br. 3 (16. prosinca 2021.): 1023–70.
<https://doi.org/10.22586/csp.v53i3.18668>.
5. Duda, Dean. „Socijalistička popularna kultura kao (ambivalentna) modernost.“ *Socijalizam i modernost: umjetnost, kultura, politika 1950.-1974.*, ur. Kolešnik Ljiljana, Zagreb, MSU i IPU, 2012., 287.-317.
6. Duda, Igor. *U potrazi za blagostanjem : o povijesti dokolice potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-Ih i 1960-Ih*. Zagreb Srednja Europa, 2005.
7. Duda, Igor. *Pronađeno blagostanje : svakodnevni Žživot i potrošačka kultura u Hrvatskoj 1970-Ih i 1980-Ih*. Zagreb: Srednja Europa, 2014.

8. Duda, Igor. "S Bucom i Bongom protiv krize. Hitrecovi Smogovci, djetinjstvo i svakodnevnica kasnog socijalizma." *Historijski Zbornik* 67, br. 2 (2014.): 401–18. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=230292.
9. Duda, Igor. ur. *Stvaranje socijalističkog čovjeka : Hrvatsko Društvo / Ideologija Jugoslavenskog Socijalizma*. Zagreb: Srednja Europa ; Pula, 2017.
10. Easthope, Anthony. "Visoka kultura/popularna kultura: srce tame i Tarzan među majmunima." u *Politika Teorije: Zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, ur. Dean Duda, 221–45. Zagreb: Disput, 2006.
11. Featherstone, Mike. *Consumer Culture and Postmodernism*. London: Sage Publications, 2007.
12. Galić, Roman. *Tehnički razvoj radija i televizije u Jugoslaviji : 1926-1986*. Zagreb: Školska Knjiga, 1986.
13. Goulding, Daniel J. *Jugoslavensko filmsko iskustvo, 1945.-2001. : Oslobođeni film*. Zagreb: V.B.Z, 2004.
14. Imre, Anikó. *TV Socialism*. Durham: Duke U.P, 2016.
15. Iveković, Veljko. "Program teletekst" u *Zapisi i sjećanja: Zbornik tekstova djelatnika Radio Zagreba/Radio-televizije Zagreb/Hrvatske Radiotelevizije*, ur. Zlatan Prelog i Nikola Vončina. Hrvatska radiotelevizija Zagreb, 2001.
16. Janjetović, Zoran, *Od internacionale do komercijale: popularna kultura u Jugoslaviji 1945.-1991.*, Altera, Beograd, 2011.
17. Kalinić Ahačić, Nataša, ur. *Puni Ekran: 50 godina HTV-a - 50 godina programa za djecu i mlade*. Kapitol: Hrvatska radiotelevizija, 2008.
18. Kolanović, Maša. *Udarnik! Buntovnik? Potrošač...* Zagreb: Ljevak, 2011.
19. Mandić, Igor. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 15. 8. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38572>>.
20. Maričić, Prosper. "Osobno viđenje i sudjelovanje u razvoju RTZ (HRT) od 1964. do 1993." u *Zapisi i sjećanja: Zbornik tekstova djelatnika Radio Zagreba/Radio-*

- televizije Zagreb/Hrvatske Radiotelevizije*, ur. Zlatan Prelog i Nikola Vončina. Hrvatska radiotelevizija Zagreb, 2001.
21. Matešić, Emil. *Kratke forme za dugo sjećanje*. Zagreb: Meandarmedia, 2011.
22. Matković, Damir. *Televizija : igračka našeg stoljeća*. Zagreb: Agm, 1995.
23. Matković, Damir, *Televizijski program: Produkcija, dobavljači, žanrovi*, Školska knjiga, Zagreb, 2019.
24. Midžić, Seadeta. "Televizija i glazba", u *Zapisi I Sjećanja, Zbornik Tekstova Djelatnika Radio Zagreba/ Radio-Televizije Zagreb/ Hrvatske Radiotelevizije*, ur. Prelog, Zlatan i Nikola Vončina, Zagreb: Hrvatska radiotelevizija, 2001.
25. Sabina Mihelj i Simon Huxtable, "The Challenge of Flow: State Socialist Television between Revolutionary Time and Everyday Time," *Media, Culture & Society* 38, br. 3, 13. srpnja, 2015., 332–48, <https://doi.org/10.1177/0163443715594869>
26. Novak, Božidar. *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*. Zagreb: Golden Marketing-Tehnička Knjiga, 2005.
27. Novak, Božidar. *Leksikon radija i televizije : [Izdanje u povodu osamdesete godišnjice Hrvatskog Radija i pedesete godišnjice Hrvatske Televizije]*. Zagreb: Masmedia, 2006.
28. Perišin, Tena. "Televizijske vijesti." *Medi Anali : međunarodni znanstveni časopis za pitanja medija, novinarstva, masovnog komuniciranja i odnosa s javnostima* 2, br. 3 (4. veljače 2008.): 99–126. <https://hrcak.srce.hr/42364>.
29. Prica, Ines. "'Novi val' kao anticipacija krize." *Etnološka tribina* 20, br. 13 (1990): 23-31. <https://hrcak.srce.hr/80623>.
30. Prelog, Zlatan, i Nikola Vončina, ur. *Zapisi I Sjećanja, Zbornik Tekstova Djelatnika Radio Zagreba/ Radio-Televizije Zagreb/ Hrvatske Radiotelevizije*, ur. Prelog, Zlatan i Nikola Vončina, Zagreb: Hrvatska radiotelevizija, 2001.
31. Saračević, Sead, ur. *Univerzijada '87 Zagreb Jugoslavija*. Zagreb: GIRO Naša djeca, 1988.

32. Šimunović, Damir, Nikolina Bujić, i Siniša Fajt. "Tehnički razvoj javne televizije u Hrvatskoj." *Annual of the Croatian Academy of Engineering* 2019, no. 1 (2019): 408–37. <https://hrcak.srce.hr/238731>.
33. Tenžera, Veselko, *Zašto volim TV*, Znanje, Zagreb, 1988.
34. Urličić, Ivo. "Putovi Hrvatske Radiotelevizije od Jurišićeve 4 - Šubićeve 20 - Radničkog Doma - Strojbrodograđevnog fakulteta (SBF) do Doma HRT-a." " u *Zapisi I Sjećanja, Zbornik Tekstova Djelatnika Radio Zagreba/ Radio-Televizije Zagreb/ Hrvatske Radiotelevizije*, ur. Prelog, Zlatan i Nikola Vončina, Zagreb: Hrvatska radiotelevizija, 2001.
35. Varis, Tapio, and Unesco. *International Flow of Television Programmes*. France: UNESCO, 1985.
36. Vončina, Nikola. *Hrvatske TV Drame I Serije (1956–1971)*. Zagreb: Matica hrvatska, 2011.
37. Vončina, Nikola, *RTV Zagreb 1959.-1964. Prilozi za povijest radija i televizije u Hrvatskoj IV.*, Treći program Hrvatskog radija, Zagreb, 2001.,
38. Vuletic, Dean. "Yugoslavia in the Eurovision Song Contest." In *Made in Yugoslavia Studies in Popular Music*, edited by Danijela Š. Beard and Ljerka V. Rasmussen. New York: Routledge, 2020.
39. Wellings Ben, Kalman, Julie, „Entangled histories: identity, Eurovision and european integration“ u *Eurovisions: identity and the international politics of the Eurovision Song Contest since 1956*, ur. Julie Kalman, Ben Wellings i Keshia Jacotine, 1-20., Singapore, Palgrave Macmillan, 2019.
40. Williams, Raymond . "Analiza kulture." u *Politika teorije: zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, ur. Dean Duda, Zagreb, Disput, 2006., 35-59.
41. Zekić, Jasenko. "Univerzijada '87. – Drugi Ilirski Preporod." *Časopis Za Suvremenu Povijest* 39, no. 2 (2007): 299–318.

Internetski izvori

1. Antolić, Marija. "30 godina Od Eurosonga U Zagrebu." eurosong.hr, 5. svibnja 2020. Pristupljeno 19. travnja 2023. <https://eurosong.hr/30-godina-od-eurosonga-u-zagrebu/>.
2. Boglić, Mira. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 15. 8. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=8387>>.
3. D., K. "Iza Kulisa Eurosonga U Zagrebu 1990." Hrvatska radiotelevizija, 5. svibnja 2020. <https://magazin.hrt.hr/zabava/iza-kulisa-eurosonga-u-zagrebu-1990-881742>.
4. enciklopedija.hr. "Dragić, Nedeljko | Hrvatska Enciklopedija," 2021. <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=16122>.
5. eurosong.hr. "1990. - Zadar." Pristupljeno 24. travnja 2023. <https://eurosong.hr/povijest/povijest-jugovizije/1990-zadar/>.
6. eurovision.tv. "Rock me baby! Looking back at Yugoslavia at Eurovision," 17. rujna 2017., Pristupljeno 19. travnja 2023. <https://eurovision.tv/story/top-ten-entries-from-Yugoslavia>.
7. IMDb. "ALF." Pristupljeno 15. kolovoza 2023. <https://www.imdb.com/title/tt0090390/>.
8. IMDb. "Dynasty." Pristupljeno 14. kolovoza 2023. https://www.imdb.com/title/tt0081856/?ref =ttep_ov.
9. IMDb. "Magnum, P.I.," Pristupljeno 14. kolovoza 2023. <https://www.imdb.com/title/tt0080240/>.
10. IMDb. "Miami Vice." Pristupljeno 14. kolovoza 2023. <https://www.imdb.com/title/tt0086759/>.
11. IMDb. "Monty Python's Flying Circus." Pristupljeno 14. kolovoza 2023. https://www.imdb.com/title/tt0063929/?ref =ttep_ov.
12. IMDb. "North and South." Pristupljeno 14. kolovoza 2023. https://www.imdb.com/title/tt0088583/?ref =fn_al_tt_1.

13. IMDb. "Only Fools and Horses...." Pristupljeno 15. kolovoza 2023.
<https://www.imdb.com/title/tt0081912/>.
14. IOC. "Sarajevo 1984 Winter Olympics - Athletes, Medals & Results."
Olympics.com, April 24, 2018. <https://olympics.com/en/olympic-games/sarajevo-1984>.
15. Union (EBU), European Broadcasting. "History." www.ebu.ch, 24. kolovoza 2021.
<https://www.ebu.ch/about/history#history>.
16. www.enciklopedija.hr. "Društvo | Hrvatska Enciklopedija." Pristupljeno 6. veljače 2023. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16328>.
17. www.enciklopedija.hr. "Kritika | Hrvatska Enciklopedija," 2021. Pristupljeno 17. kolovoza 2023. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=34046>.
18. www.fisu.net. "Zagreb (YUG)." Pristupljeno 4. travnja 2023.,
https://www.fisu.net/fisu/about-fisu/fisu_history/zagreb-yug.
19. www.youtube.com. "Eurovision in Zagreb 1990 (HRT, TV Kalendar 5.5.'10)," May 6, 2010.
https://www.youtube.com/watch?v=kCcZCe510hU&ab_channel=mathmos.
20. www.youtube.com. "HTV 1989. - Pripreme za prvi dnevnik u novom TV domu," 4. siječnja 1989.
https://www.youtube.com/watch?v=CJX7BC_7vfs&ab_channel=vnenad.

Popis priloga

Slika 1. Logo Zimskih olimpijskih igara u Sarajevu, pristupljeno 15. listopada 2023., <https://olympics.com/en/olympic-games/sarajevo-1984>.

Slika 2. Maskota Zimskih olimpijskih igara Vučko, pristupljeno 15. listopada 2023., <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/d/db/Vucko.png>.

Slika 3. Znak Univerzijade 1987., pristupljeno 3. travnja 2023., https://www.fisu.net/fisu/about-fisu/fisu_history/zagreb-yug.

Slika 4. Maskota Univerzijade 1987., vjeverica Zagi, pristupljeno 3. travnja 2023., <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/hr/thumb/4/40/Zagi.jpg/150px-Zagi.jpg>.

Slika 5. Logo Pjesme Eurovizije 1990., pristupljeno 24. travnja 2023., https://en.wikipedia.org/wiki/Eurovision_Song_Contest_1990#/media/File:ESC_1990_logo.png.

Slika 6. Maskota Eurovizije 1990., Eurocat ispred dvorane Vatroslava Lisinskog, pristupljeno 24. travnja 2023., <https://eurovision.tv/story/eurovisionagain-1990-eurovision-unites-europe>.

Graf 1. Broj filmova prikazan po TV-centrima

Graf 2. Udio prikazanih filmova koje je prikazao RTZ prema zemlji podrijetla

Tablica 1. Raspored televizijskog programa 1981. (*Studio*)

Tablica 2. Raspored televizijskog programa 1985. (*Studio*)

Tablica 3. Raspored televizijskog programa 1989. (*Studio*)

SAŽETAK

Tema rada je pregled razvoja Radiotelevizije Zagreb tijekom 1980-ih te njen društveni i kulturni utjecaj na gledatelje, društvo koje se neprestano razvija i sve više udaljava od socijalističkog mentaliteta, a sve više okreće kapitalističkom i potrošačkom mentalitetu. Kroz analizu programa nastoji se istražiti na koji način je koncipiran i koji socijalno-kulturni fenomeni Jugoslavije 1980-ih utječu na njega. Također se, kroz istraživanje časopisa *Studio* nastoji iščitati što je u popularnoj kulturi tada bilo važno, kako se ona formirala te kako je televizija zauzela svoje mjesto u središtu obiteljskog doma kao jedan od najmoćnijih masovnih medija. Izbor domaćih i stranih filmova i serija, kada su emitirani i na kojem programu je pomno izabran uzimajući u obzir tko je namijenjena publika u vremenskom razdoblju. Televizija se tijekom 1980-ih ubrzano modernizira, potiče potrošački mentalitet i nadalje širi popularnu kulturu, naspram one politički propisane.

Ključne riječi: televizija, 1980-e, Jugoslavija, Hrvatska, masovni medij, popularna kultura

ABSTRACT

Radiotelevision Zagreb and the socio-cultural history of television in Croatia in the 1980s

The subject of the thesis is an overview of the development of Radiotelevision Zagreb during the 1980s and its social and cultural impact on viewers, a society that is constantly developing and increasingly moving away from a socialist, and increasingly turning towards a capitalist and consumerist mentality. Through the analysis of the program, an attempt is made to investigate how it was conceived and which socio-cultural phenomena of Yugoslavia in the 1980s influenced it. As well as through the analysis of the content of *Studio* magazine research on what was important in popular culture at that time, how it was formed, how television took its place in the centre of the family home as one of the most powerful mass media. The selection of domestic and foreign films and series, when they were broadcast and on which program, was carefully chosen considering who was the intended audience at which point of the day. During the 1980s, television rapidly modernized, encouraged the consumer mentality and further spread popular culture, as opposed to the politically prescribed one.

Keywords: television, 1980s, Yugoslavia, Croatia, mass media, popular culture